

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

František Bílek
Život, dílo a působení v CČSH

František Bílek
His Life, Work and the Activities in CČSH

Katedra: Katedra církevních dějin

Studijní obor: HT - PSS

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce:
ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor:
David Pešek

Praha, 2007

Poděkování

Poděkování patří především ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi za ochotné vedení při mé práci. Konzultace probíhaly v přátelské a kolegiální atmosféře, ThDr. Jaroslav Hrdlička měl pro mne vždy velmi podnětné poznámky a doporučení, jak bych měl v práci pokračovat. Dále patří dík přednostovi VI. odboru (archivní a muzejní) Ústřední rady Církve československé husitské Mgr. Vladimíru Červenému za výpomoc při mé studijní činnosti v archívu a za přínosné informace, které mi o Františku Bílkovi sdělil, protože je rovněž členem Společnosti Františka Bílka. Poděkování patří také příteli Jakubovi Vacíkovi, který mi pomohl s grafickou úpravou a pořízením fotoreprodukcí do obrazové části této práce.

Prohlášení

V Praze dne 9. dubna 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *František Bílek. Život, dílo a působení v CČSH* napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Anotace v českém jazyce

Pozornost této diplomové práce je věnována Františku Bílkovi; slavnému českému sochaři, který byl nazýván *mystický symbolik*, *Březina v umění výtvarném*. Práce je rozdělena do několika kapitol. První kapitola *Životopis a dílo* se pokouší o úvodní seznámení s Františkem Bílkem. *Pohledy na Františka Bílka tehdejší generací* je pokus o to, vystihnout, jak se Bílek jevil v očích svých současníků a přátel. Je zachycen pohled J. Zeyera, O. Březiny a jiných. *Spolupráce s Novým životem* mapuje jedenáctiletou práci Bílkovu pro *Nový život* a vztahy s představiteli Katolické moderny: S. Bouškou, K. Dostálem-Lutinovem a dalšími. *Působení v CČSH* vykresluje vykonanou práci Bílka a jeho rodiny pro církev. *Myšlenkový svět* se snaží zachytit svéráznou teologii, filosofii a mystikou prochnutou tvorbu tohoto umělce. V závěru práce je *Obrazová část* s možností zahlédnout opravdu jen zlomek Bílkova rozsáhlého díla.

Anotace v anglickém jazyce

This diploma thesis focuses upon František Bílek, a famous Czech sculptor. He was one of the key figures of the *fin-de-siècle* culture in the Czech countries. The text is divided into several chapters. The first one is called *Life and Work* and it represents a basic overview of the themes dealt with in this thesis. The following chapter explores how Bílek's contemporaries, his friends or fellow artists including J. Zeyer or O. Březina, saw him. Next, there is the section examining Bílek's cooperation with *Nový život* and his relationships with *Catholic modernism* leaders such as K. Dostál-Lutinov or S. Bouška. There follows the chapter about his collaboration *with the Czechoslovak Hussite Church*, where the work that Bílek and his family did for the Church is described. Finally, the chapter *The Ideal World of František Bílek* focuses on his theology, philosophy and works of art that were influenced by mysticism. At the end of the work, there are several illustrations of various Bílek's pieces added.

Klíčová slova v češtině

František Bílek, sochařství, grafika, Katolická moderna, *Nový život*, secese, symbolismus, dekadence, Chýnov, mystika.

Klíčová slova v angličtině

František Bílek, sculpture, graphic arts, Catholic modernism, *Nový život*, Art Nouveau, symbolism, the Decadence, Chýnov, mysticism.

Obsah

Úvod	- 8 -
Životopis a výběr z díla Františka Bílka	- 10 -
Pohledy na Františka Bílka tehdejší generací	- 31 -
Antonín Dolenský	- 31 -
Zdenka Braunerová	- 32 -
Julius Zeyer	- 33 -
Karel Dostál-Lutinov	- 34 -
Otokar Březina	- 36 -
Sigismund Bouška	- 38 -
Jakub Deml	- 40 -
Stanislav Kostka Neumann	- 41 -
Spolupráce s Novým životem	- 43 -
Působení v Církvi československé	- 48 -
Chýnov	- 49 -
Praha	- 49 -
České Budějovice	- 53 -
Ostatní sbory	- 54 -
Myšlenkový svět Františka Bílka	- 55 -
Obrazová část	- 60 -
01. – 05. Knížky o hospodáři, o hospodyně a o čeledi	- 60 -
06. – 13. Husitský zpěvník	- 61 -
14. – 18. Dva traktáty Petra Chelčického	- 61 -
19. – 24. Sakrální umění Františka Bílka	- 62 -
25. – 32. Ukázky další tvorby	- 63 -

Závěr	- 71 -
Summary	- 73 -
Literatura	- 75 -
Prameny	- 75 -
Sekundární literatura	- 79 -
Elektronické dokumenty nebo jejich části	- 84 -

Úvod

František Bílek je nazýván Emanuelem Chalupným ve své práci ovlivněné i osobním poutem k tomuto sochaři *Tvůrcem a člověkem*. František Bílek je tvůrce výtvarného umění, snad dalo by se říci, mystického, které má jasný směr vzhůru. Onen člověk, stojící za tímto uměním, František Bílek, je neméně zajímavý. Je to hluboký myslitel náboženský a filosofický s bohatým vnitřním životem mystickým. V jeho díle jde více o víru než o plastické umění.

A to je to, co by tato diplomová práce chtěla ukázat: mystického učitele a zároveň symbolistního umělce. Proběhne exkurs do doby, kdy mladý umělec začal tvořit, do tzv. fin-de-siècle i se snahou popsat dobovou atmosféru. Dále bude popsán život sochařův se všemi důležitými etapami. Přitom budou jmenována důležitá díla, která Bílek postupně vytvářel. Nebude opomenuto nastínění vztahů, která Bílek udržoval se svými současníky. Důležití přátelé Bílkovi byli Zdenka Braunerová, Julius Zeyer, Otokar Březina, Sigismund Bouška, Karel Dostál-Lutinov a další. Rovněž bude načrtnuta spolupráce s Katolickou modernou, Novým životem a Církví československou husitskou. Proběhne i pokus o výklad idejí, která Bílek propracovával. Myšlenkový svět Bílka je složitý. Jakub Deml při snaze o odpověď na otázku, jaké je dogma Bílkova díla, prohlašuje: *„Že všechny linie věcí viditelných i neviditelných mají jediný úběžný bod a ten jest v nekonečnosti. Odtud každé dílo Františka Bílka jest tak „rovnoběžné,“ každá postava jeho lidí, stromů i balvanů tak protáhlá a jaksi „nedokončená,“ neboť onen úběžný bod není v zenitu naší oblohy, nýbrž nekonečně výš a dál, takže útlost, štíhlost, „asketičnost“ Bílkových děl má význam kosmologickometafyzický a nikoli artistní nebo estetický. ... Analýsa a specializace jsou stigmata společnosti, která jest v rozkladu, stigmata doby, v níž pracuje a vládne mikroskop. S této stránky Bílkovo dílo jest nečasové a neznámé, světu cizí, jsouc synthetické, jednotné, osobité a v nejvyšším smyslu makroskopické.*

... Úběžný bod tvorby Bílkovy jest náboženský a všechny paprsky jeho perspektiv letí k centru, jež se nazývá Kristus.“¹

Ke zpracování textu byla použita literatura uvedená na patřičném místě. Prací o Františkovi Bílkovi je poměrně mnoho. Některé publikace informace spíše opakují, jiné jsou naopak velmi originální. Literatury o tomto období je dostatek, mnohá témata však teprve čekají na zpracování. Byla snaha projít široký rámec dané literatury. Rovněž byla částečně studována dobová periodika. Cenné dokumenty byly taktéž dohledány při studiu v Archivu Ústřední rady Církve československé husitské.

¹ DEML, Jakub. *Jan Konůpek a jiné eseje*. Olomouc: Votobia, 1997. s. 13 – 14.

Životopis a výběr z díla Františka Bílka

Nejrozsáhlejší kapitola této práce se pokouší podat základní informace o životě a díle sochaře Františka Bílka. Jsou vytyčeny tedy dva cíle; v první řadě chronologické zmapování Bílkova života; v druhé řadě stručné seznámení s částí Bílkova díla, částí proto, protože je zaměřena pozornost pouze na práce z různého důvodu důležité, a také protože Bílkovo dílo je velmi rozsáhlé a různé soupisy díla již existují.²

Bílek se narodil 6. listopadu 1872 v Chýnově u Tábora, pocházel z šesti dětí. Otec se jmenoval Josef, byl kolářem a rolníkem. Matka se jmenovala Josefa.

V letech 1876 až 1884 navštěvoval tamní školu. Byl pilným a pečlivým školákem, měl výbornou paměť, neučil se však snadno. Již od dětství byl nadaný v kreslení, ve zpěvu a v rukodílných pracích. Překresloval hlavně různé svaté obrázky a obrázky z biblické dějepavy. S oblibou i radostí vykonával ministrantství v kostele, obřady vnímal více citem než rozumem. Co se týče pokračování chlapcovy života, tak se rodiče v názorech rozcházel. Otec chtěl, aby se syn věnoval řemeslu, matka však byla pro studia.

Roku 1885 na studia opravdu nastoupil a to do reálného gymnázia v Táboře. Dva roky těžce nesl odloučení od domova, i když se jednalo jen o pár kilometrů; v Táboře bydlel v rodině svého bratrance. Pravidelně chodil do kostela, věnoval se modlitbě. Národní cítění se v něm probudilo i díky aktivitám v místním Sokolském spolku. Nadále kreslil, například portrétoval spolužáky a také nakreslil obrázek Panny Marie pro svou matku. Otec stále chtěl, aby se syn vyučil řemeslu a stal se mlynářem, matka ale podporovala studia, a tak byl nakonec syn poslán studovat na výtvarnou školu v Praze.

V roce 1887, v jeho patnácti letech přišel na Akademii výtvarných umění v Praze, stal se žákem prof. M. Pirnera na dobu tří let. Velmi vynikal a byl dáván za vzor jako nejvytrvalejší kreslíř. Opět těžce nesl odloučení od domova, stýskalo se mu,

² Viz například HALÍŘOVÁ, Marie – LARVOVÁ, Hana. *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000.

byl ostýchavý a přecitlivělý. Denně chodil do kostela. V tomto období také prožíval krizi dospívání, „ ... bolestné a trapné nálady prožíval mladistvý Bílek přes deset let s ohromnou intenzitou právě pro svou zvýšenou citovost a citlivost. Jeho duši zasahovaly netoliko vnitřní následky tělesného dospívání, ale i nemilé dojmy z prostředí: napřed nedůvěra otcova v jeho uměleckou dráhu, pak výhrady profesorů, neomalené chování spolužáků, stesk po domově a jiné trampoty. Jeho měkká a citlivá povaha trpěla vším tím nepoměrně tížeji než povahy normální, a nenalézal zpravidla jinou útěchu ve své osamocení nežli v kostele, kde si mohl požalovat božstvu pro vše, co ho tísnilo.“³

Když byl v druhém ročníku na Akademii, lékaři zjistili, že trpí daltonismem, to jest necitlivostí pro určité barvy, a to byl hlavní důvod, proč mu nešly malířské pokusy. Tato událost způsobila osudový zvrat; rozhodnutí stát se sochařem. Na Akademii však nebyla sochařská škola, a tak chodil do lekcí sochařství k prof. Josefu Maudrovi na Státní uměleckoprůmyslovou školu. Rychle se učil a práce mu šla výborně. Byl vyznamenán na výstavě žakovských prací a pochválen rektorem Akademie Juliem Mařákem. Díky tomu obdržel v roce 1890 stipendium od významného průmyslníka Rakouska-Uherska a mecenáše umění Vojtěcha rytíře Lanny, aby mohl studovat v Paříži.

Na cestu do Paříže se vypravil 8. ledna 1891 společně s malířkou Zdenkou Braunerovou, která díky dřívějším pobytům Paříž dobře znala, a tak se stala jeho ochránkyní a průvodkyní. Studoval na Akademii Colarossi u prof. J. A. Injalberta. Přátelil se s A. Muchou, Z. Braunerovou, L. Maroldem, S. Wyspiańskim.

Jeho náboženský život se nadále prohluboval, modlil se, měl vizionářské sny, zjevení. Popisuje, že podlehl Vyšší Vůli; a začal žít Kristem.

Po těchto zkušenostech z roku 1892 přestal navštěvovat Akademii Colarossi. Začal aktivně tvořit v dílně na rue de Montsouris, kterou si pronajal. Tam vytvořil svá první samostatná díla, patří k nim *Golgota – Hora lebek (Kalvárie)* a *Orba (Orba je naší viny trest)*. „Obě díla pařížského období se ikonograficky rozešla s tradičním

³ CHALUPNÝ, Emanuel. *František Bílek, Tvůrce a člověk*. České Budějovice: Růže, 1970, str. 18 – 19.

zobrazováním Krista. Vyrostla z Bílkova absolutního prožitku viny. Odtud až do konce života je Kristus (a proto i Panna Marie) úhelným kamenem všeho jeho myšlení a tvorby. Kristem je prostoupeno v podstatě celé Bílkovo obsáhlé dílo, zahrnující všechny výtvarné obory.“⁴

O pět let později v roce 1897 vyšlo Bílkovi album *Práce moje – to MODLITBY neumělé, čisté však a kající* s úvodem Zdenky Braunerové a Bílkovými *Poznámkami sochařovými*. Vydáno bylo 400 výtisků nákladem *Nového Života*, tiskem Prokopa Zapletala v Hranicích. *Poznámky sochařovy* obsahují Bílkovy komentáře k jeho tehdejší tvorbě. Dvě výše jmenovaná díla vidí takto:

„Kalvarie.“ *Velkost ženy (Ev. J. II. 4.) hledal jsem, a našel ji v bolu. Celek práce, jenž je křesťansky jednoduchý, připomíná kříž vznešeným do výše trčícím břevnem, a příčným dějem na zemi příčné připomíná rámě, jež objímání znamená; objetí to je až k zemi skleslé pod bolu tíhou. Nekleslou linii tvoří jen Panna Maria, pro Niž slovo „žena“ jen choval Kristus.*

Z děje předchozího, zřejmě označeného, kdy sundáno bylo rámě příčné kříže i s tělem (k vůli nejsnazšímu sundání), kdy přisedla pak svatá Panna, jako přiklekl mezi jinými i sv. Jan, a když tělo Pána odnesli, tu počíná přítomný děj: Zůstali „matka“ a „syn“, jenž co „svoji“ s kříže Pánem byli snoubeni, zůstali tu chvíli sami. Mohutnost mladíka skleslá, bol, úctu a lásku k „Matce“ jeví; a stařenky „Panny“ vetché tělo neskloněno přec pod nezměrným bolem, jeť velké síly duše dokladem.

Jednotliviny pak celku toho jsou prosyceny myšlenkami, družícími se k jednomu a témuž celku a myšlence jeho; jako: Hora, na níž se děj udál, je vskutku dle svého významu zobrazena „horou lebek“, jež jakoby přinesena na své sem místo; že odůvodněna i z děje vyčnívající noha, je zřejmo; a tak podobné myšlenky druží se tu v celek. (R. 1892.)

„Orba.“ *Celá práce je na způsob cihlového písma. Na takové cihle psáno i zde o „orbě“, a jedna věta napsána tu sochařstvím.*

⁴ MRÁZOVÁ, Marcela. Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 316.

Nadpis toho článku je: „Orba je naší viny trest“; - a i dále je v tom smyslu o „ní“ psáno. Sochařstvím psaná věta je, že veškerá naše „orba“ (i ducha orba) je dobývána v potu tváře ze země: Na „desateru“ oře těžce úmorně náš velký oráč – Kristus, tak sníživ se v nás, v tu tvrdou, ztuhlou půdu; protože člověk vinou novou svojí (jak v malém podobenství je tu vidno) zaoral, jak zvíře do země a tam nalezl svou smrt, a my, co malé, nahé děcko po něm zůstali.

Proto oře Pán, by nás znovuzrodil v „orbě“ své, a tak nás obživil ve zdraví své, po kterém se nikdy neumírá. (R. 1892.)“⁵

Z důvodu, že přestal navštěvovat Akademii Colarossi, mu bylo odebráno stipendium. Bílek se musel vrátit do Prahy. Čekal ho zde ale pouze negativní ohlas a odmítavé přijetí. Klasicky vychovaný J. V. Myslbek práce z Paříže hrubě odsoudil. Vyjádřil se nevybíravě o promarněném stipendiu, a o Bílkovi řekl, že ani není hoden srovnání s jeho posledním žákem. Bílkova originalita musela být zákonitě generačně staršímu Myslbekovi cizí. Vojtěch rytíř Lanna odmítl přijmout darovanou Orbu.

Pro pochopení celé situace je důležité popsat tehdejší poměry v sochařství. Josef Václav Myslbek a jeho dílo bylo považováno za klasické ve smyslu takové dokonalosti, že nic lepšího není možné. Myslbekovo dílo bylo tehdy vysoce respektováno a považováno za dokonalé; od ostatních umělců se očekávalo jeho vzor napodobovat.⁶ Myslbek tedy nemohl jinak, než dílo odsoudit. Navzdory tomu později Myslbek dílo Bílkovo kladně přijal.

Bílek se tedy vrátil do Chýnova, kde cítil zklamání rodičů. Pracoval na díle *Odpověď Slova na otázku: Proč bylo učiněno tělem a tak bolavým? (Jak musel vypadat člověk, aby proti tomu láskou k nám rozpínajícimu ruce, vzal kladivo a hřeb a na kříž ho přibil).*

Toho roku Bílek dále vytvořil tato díla: reliéf *Jak v život ženem se tak záhy!*, kresby *Z bojů o existenci (Z bití o bytí)* a *Božetěch*.

⁵ BÍLEK, František. Poznámky sochařovy. In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 206 – 207.

⁶ WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. s. 27 – 31.

Rok 1893 strávil na vojně v Jindřichově Hradci plný stesku po domově. Z vojny se vrátil do Chýnova. Z bývalé střelnice v lese si vytvořil svou první dílnu. Tam od roku 1894 pracoval. Živel přírody se tak dostal do jeho života i tvorby. Příroda mu byla chrámem, skrze ní k němu mohl promlouvat její Tvůrce.

Následující rok dále pokračoval v práci v bývalé střelnici. Vytvořil dřevorezby *Podobizna žida Gutmanna* a *Kristus ohlížející se a slzící (Kristus ohlédl se v nás budoucí a plakal)* a v sádře *Podobenství (Alegorie) naší doby*. Také začal vystavovat s Krasoumnou jednotou. Vytvořil velký reliéf *Zloba času a naše věno*.

V roce 1896 se seznámil s Juliem Zeyerem, když za ním spisovatel přijel do Chýnova 5. srpna. Stárnoucí spisovatel se stal mladému umělci váženým přítelem a rádcem. Byl to on, kdo přiměl Bílka přes jeho počáteční zdráhání, aby vytvořil podobu Kristovu. Takto začalo vznikat stěžejní Bílkovo dílo *Krucifix*. Předtím však nakreslil *Ukřižovaného*.

Bílek se rovněž začal věnovat keramické tvorbě, svou dílnu přemístil do stavení rodiny Nekutů, protože stará střelnice byla stržena. Keramika se stala důležitým jeho vyjadřovacím prostředkem. K tomuto jistě přispěl i fakt, že Chýnov měl starou hrncířskou tradici, a Bílek se tuto tradici pokoušel vzkřísit. Jeho práce se především zaměřila na hliněné vázy, kahance a kroupky. V hlíně rovněž modeloval řadu přípravných prací a modelů větších děl. I Zdenka Braunerová při návštěvě Bílka v dílně zkoušela modelovat společně s ním vázy. ⁷ „ ... Bílek po svém návratu z vojenské služby spolupracoval v letech 1896 – 1903 postupně se čtyřmi chýnovskými hrncíři. Ve tvarovém sborníku, který se zachoval v Bílkově pozůstalosti, jsou zachyceny různé tvary váz a kahanců. Zdaleka ne všechny návrhy byly realizovány.“ ⁸

⁷ HRBEK, Josef – TICHÝ, Vítězslav – VODEHNAL, Josef. *Český kulturní Slavín. Duchovní, literární, hudební a výtvarnický*. Praha: Šolc a Šimáček, 1948. s. 542.

⁸ *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. s. 61.

V tomto roce začal vycházet časopis *Nový život* (1896 – 1907), do kterého Bílek často přispíval. Rovněž o něm vyšel článek *Sochař mystik* od bývalého spolužáka P. F. B. Vaňka s doprovodnou reprodukcí díla *Golgota*.

Roku 1897 pokračoval v přípravných studiích ke *Krucifixu*. Přátelil se s J. Zeyerem, popisoval mu sny o Kristu.

V *Novém Životě* publikuje své texty *Confiteor umění* a *Za Pravdou*. *Confiteor umění* je stať velmi kritická a radikální. „*Bílkův subjektivismus zračí se tu pronikavě. Vášnivý apoštol ideálů prvního křesťanství je tak hluboko pohroužen do své utkvělé ideje, že nepozoruje její veliký rozdíl od své vlastní tvorby. Kdyby vůči své tvorbě by měl objektivní odstup, byl by musel pozorovat pravou propast mezi onou prvokřesťanskou naivností, kterou velebí, a mezi tajemně filosofujícím podkladem svých prací z této doby; a byl by také postřehl, že historicky pojí se zjištěná citovost jeho prací ani ne tak k dobám primitivním, jako k pozdějším, rafinovanějším epochám – gotice, baroku a dokonce k modernímu impresionismu.*“⁹ Otokar Březina tento text velmi cenil.

Začal spolupracovat s knězem a redaktorem *Nového Života* Karlem Dostálem-Lutinovem. Rovněž začal Bílek veřejně vystupovat v různých spolcích, málokdo mu však rozuměl, účastnil se i sjezdu *Nového Života*, začalo mu být vytýkáno (například Sigismundem Bouškou), že se vzdaluje katolicismu.

Vytvořil v sádře a dřevořezbě reliéf *Výklad (Význam) slova Madonna* a bylo mu vytištěno *Novým Životem* album *Práce moje – to MODLITBY neumělé, čisté však a kající* s kresbami *Sv. Jan Křtitel, Ecclesia, Vzkříšení* a další. V tomto albu přibližuje *Madonnu* obecnstvu komentářem: „*Madonna*“. *To jest: „Význam slova „Madonna!“ Vlastně „Poměr Panny Marie ke Kristu“. Vedu diváka na stranu evangelia, otevírám mu svaté písmo, ev. Sv. Jana I. A dávám mu číst; jak on stejný, neměnitelný, Boží, hned na počátku, dříve než vše učiněno bylo, byl celý: jak se zrodí, jak bude žít i umírat: hned na počátku byl On „světlo“ sluncem naší duše, které v naší době temné*

⁹ CHALUPNÝ, Emanuel. *František Bílek, Tvůrce a člověk*. České Budějovice: Růže, 1970, str. 20.

skrže náš měsíček – „Pannu Marii“ – objímat bude svět. Dojmy jež četba ty vzbuzuje, jsou v knize té vkresleny.

List ten (v „hlavím bodu“ práce celé) je vyňat a udělán znovu ve velkém, by požil práci s deskou pozad'ovou v jeden celek a napsáno tam totéž, jenže sochařstvím.

Svět pak udělán zde neurvalým ospalcem, jenž světla Božího, skrže Panenku Marii přišedšího, nepřijímá, nevrle se odvrací a mraky (temnotou svojí) jako u země zastírá si svit ten ku snazšímu spánku.

Promísena kniha i hvězdy myšlénkami, aby každý a vždycky z té práce se učil a těšil. (R: 1896.)“¹⁰

V roce 1898 vyšlo album *Modliteb*, které v *Moderní revui* kladně recenzoval Karel Hlaváček. Stal se členem Spolku výtvarných umělců Mánes, v Topičově salonu vystavil v rámci I. výstavy SVU Mánes dřevorezbu *Podobenství velkého Západu Čechů*, byla to jeho první práce s národním obsahem, zobrazovala konfrontaci zhroubené figury s troskami velké modly. „Pocit, jenž tato socha vyvolávala, byl však nadnárodní – když byla vystavena ve Vídni, upoutala pozornost francouzského kritika W. Rittera, který ji v revui *Art et Décoration* srovnával s Rodinem.“¹¹

Koncem roku se účastnil II. výstavy spolku Mánes pracemi *Orba* a *Studií ke Kristu*. K. M. Čapek tato díla v časopise *Světlozor* kritizoval, SVU Mánes se však Bílka jednoznačně zastala prohlášením ve *Volných směrech*.

Připravoval plány na svůj dům. Díky bezúročné půjčce malířky Heleny Emingerové postavil ke konci roku svou „chaloupku“ v Chýnově, na exteriéry vytvořil v maltě reliéfy *Jsme přikryti*, *Země nám mluví*, *Náš skon*, *Matko!*, do interiéru vysekal *Podobiznu otce* a *Podobiznu matky*. V *Novém Životě* mu vyšel text *O kritice*.

Karel Dostál-Lutinov a Sigismund Bouška navštívili v roce 1899 Bílka, a své pozitivní názory na jeho tvorbu publikovali v *Novém Životě*. Bílek studoval životopisy svatých. Pokračoval v práci na svém *Krucifixu*. Tento konečně dokončil v listopadu.

¹⁰ BÍLEK, František. Poznámky sochařovy. In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 208.

¹¹ WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. s. 52.

Udržoval styky s J. Zeyerem, spolužáky z Akademie O. Paurem a V. Foersterem, řeholníkem J. Paterou a H. Emingerovou. Seznámil se s MUDr. J. Nečasem a jeho dcerou a budoucí Bílkovou chotí Bertou.

Tento rok vytvořil i další díla: dřevořezbu *Naše všelidské viny jen slzami pouští (Plačící nad náhrobkem našich vin)*, kresby *Matko!* a *Jak paprsek slunce na dřevě života umíral*, sousoší *Obětování P. Marie* a *Obětování sv. Anny*, portrét *J. Zeyera* a své první suché jehly.

V SVU Mánes přednášel roku 1900 na téma *Co od sebe ve své umělecké tvorbě žádám a co žádám od umělce jiného*. Na III. výstavě spolku Mánes vystavoval velký soubor prací v Praze i na výstavě Mánesa ve Vídni. Recenze Karla B. Mádl na Bílkovu výstavu začíná takto: „Na výstavě „Mánesa“ má František Bílek svoji zvláštní výstavu. Jeho oddělení činí asi devítinu všeho podle počtu a třetinu co do rozlohy. Jsou tu načrtnuté podobizny v pálené hlíně nebo impresionisticky naznačené v neforemných, surových kusech dřeva, jsou tu vázy pokryté tajuplnými postavami a slovy, černobílé kartony mystického vzhledu i pohybu, velké skupiny sádrové, jednoduchou prostotou výrazu srdce zaujímající, a uprostřed všeho celá stěna dřevěná, „Kalvarie,“ na kříži rozpjatý v bolestech a lásce orodující Kristus na pozadí rozrytém písmem a tajemnými figurami jako hieroglyfovaná zeď egyptského chrámu.“¹²

V tomto roce počalo důvěrné přátelství Bílkovo s O. Březinou. Ilustroval jeho básnické sbírky *Tajemné dálky* a *Svítání na západě*. Osobně se setkali, když byl Bílek na návštěvě u Březiny v Nové Říši. Dohodli se, že bude ilustrovat sbírku, kterou tehdy Březina připravoval k vydání, *Ruce*. Ilustroval slavné básně jako *Čas*, *Vedra*, *Šílenci* a další z oné sbírky. Velmi charakteristická je ilustrace k básni *Hudbě slepců*, totiž Bílkovi *Slepci*. Později *Slepce* vypracoval sochařsky, toto dílo bylo velmi ceněno a žádáno. Stalo se jeho tehdejší nejpopulárnějším kusem, celkem ho Bílek vytesal sedmnáctkrát.

¹² MÁDL, Karel B. *Výbor z kritických projevů a drobných spisů*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. s. 290.

Sbírka *Ruce* vyšla jako skvělá publikace velkého formátu a kvalitního tisku doprovázená Bílkovými ilustracemi v srpnu 1901. „*Ale tato nádherná výprava Rukou měla smutný, neutěšený rub. Byla nadmíru nákladná, proto pro vysokou cenu mnohým nepřístupná; a ti, kdo ji do rukou dostali, četli ji s nesnázemi, protože k hloubce a tajemnosti obsahu přistoupila v ní ještě rozsáhlost formátu a sazby, takže kniha činila na čtenáře velkolepý dojem, ale – špatně se četla. Zdálo se, jako by spíše byla vydána k oslavě nežli k čtení a chápání, a po několik měsíců po jejím vydání se o ní skoro nevědělo.*“¹³

Bílek se snažil formulovat vlastní pojetí smyslu života koncepcí výtvarně metafyzického cyklu *Otčenáš*; soubor textem doprovázených kreseb, litografií i sochařských prací jako *Orba křížem* či *Dobrý pastýř*. „*Ze všech, kdo se kdy pokusili o své osobité vystižení smyslu Otčenáše, sotva kdo se vzdálil od povahy této prosté, za tělesný život i duchovní posvěcení jasně prosící modlitby, tak nesmírně daleko jako Bílek. Jeho Otčenáš je proniknut nazíráním hluboce zarmouceným, v značné části úplně cizím radostným duchu evangelií, jejich blahoslavenstvím a slibům.*“¹⁴ Bílek lidstvu ukládal pokání za to, že přibilo na kříž Milost, Pravdu, Lásku. Text byl opět vydán *Novým Životem* v Novém Jíčině. *Otčenáš* byl kriticky recenzován S. K. Neumannem. Bílek je mu „*umělcem křesťanským par excellence*“, zároveň mu ale vytýkal kolísavou kvalitu kreseb.

29. ledna 1901 zemřel J. Zeyer. Bílek vytvořil vizi *Zeyerova pomníku* v hlíně. Přednášel o Otokaru Březinovi. Na přednášce byla i Berta Nečasová, se kterou se zasnoubil u Zeyerova hrobu.

Začal si dopisovat s knězem a spisovatelem Jakubem Demlem. Vytvořil první podobiznu Jana Husa jako *Strom, jenž bleskem zasažen, po věky hořel*, je to jeden z jeho nejvýznamnějších dřevorytů.

Dílo Bílkovo začalo být kladně přijímáno kritikou. Z. Braunerová nebo O. Březina ho velmi cenili. Vždy mu však byla vytýkána nízká srozumitelnost.

¹³ CHALUPNÝ, Emanuel. Tvorba a ohlas doma. František Bílek. In *Stavitel chrámu. Památník básníka a myslitele Otokara Březiny*. Památníkové edice Činu svazek 5. Praha: Čin, tiskové a nakladatelské družstvo, 1941. s. 176.

¹⁴ CHALUPNÝ, Emanuel. *František Bílek, Tvůrce a člověk*. České Budějovice: Růže, 1970, str. 22.

Tímto rokem skončilo Bílkovo chýnovské období (1892 – 1901). „*Svémi stěžejními díly chýnovského období se originálním způsobem zařadil mezi nejvýraznější představitele českého secesně symbolistického sochařství. Jeho dílo má typické secesní znaky, například výrazné siluety, dynamické linie, stylizaci rostlin a zvířat jako základ výtvarné imaginace; secesní jsou i Bílkovy oblíbené motivy, například bohatý vlas, výrazná gesta rukou, hvězdy, a jiné. Bílkovi ovšem na výtvarném, estetickém působení díla nezáleželo; je to jen „viditelné znamení přístupné všem.“ Hlavní byla pro něho idea náboženská, etická a výchovná.*“¹⁵

18. ledna 1902 se oženil s Bertou Nečasovou v Praze v kostele sv. Štěpána; na svatební cestu jeli do Itálie. Po návratu žili v pražském bytě v Nových mlýnech na Primátorském ostrově. Vídali se s J. B. Foersterem, Z. Braunerovou, H. Emingerovou, M. Kalašovou, V. Mrštíkem a R. Laudou. Jeho ožení se mělo pozitivní vztah i na jeho tvorbu, stal se soucitnějším k pozemskému životu, to bylo dáno jistě i působením Březinovým.

Dokončil dvě velké kresby uhlem na kartonu *Jak čas nám ryje vrásky* a *Jak ten čas utíká*. Rovněž pracoval na svém cyklu *Život*, kterým se snaží odpovědět na otázku: „*Co jsme? Co tu chceme? Co máme býti?*“ Cyklus komponoval ze tří částí: *I. Slepci* (to jest odpověď na otázku, kdo jsme); *II. 1. Jak Milost k nám se sklání v ženě andělské, 2. Jak Milost k nám se sklání v dítěti spasiteli (obrazy), 3. Vím; III. Účel našeho žití (Zarůstání do stromu bratří)*. Také pracoval na svém nejvýznamnějším cyklu *Cesta*, kam zařadil vedle postav biblických i božstva egyptská a indická. Součástí tohoto cyklu je: *Povětroň (Meteor)*, symbol lidského pádu na Zem; sousoší *Adam a Eva* a starozákonní události jako například *Potopa* a *Sodoma*, postavy *Mojžíš* a další proroci, indická božstva *Ráma* a *Krišna* a *Egypt, sen cesty pravého života*.

Pro vývoj symbolismu je důležitý Bílkův dřevoryt *Světec v přírodě*. „*Figura zasvěcence, oděná v dlouhý šat a sama připomínající svou blokovostí kmen stromu, gestem vzepřených paží vzývá tajemství přírodního kosmu. I tady se plíží kočka,*

¹⁵ MRÁZOVÁ, Marcela. Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 321.

symbolizující temné síly, k holubicím obklopujícím světce. Avšak to je jenom skvrna pokušení v posvátném háji, jehož prostor je naplněn množstvím symbolických hvězd. Proti temnému černokněžníkovi tedy vyvstává jiný typ znalce skrytých sil přírody, který dovede jejich dynamismus obrátit k vyššímu, ušlechtlejšímu cíli vesmírné harmonie. Proto je také kresba dřevorytu Bílkem koncipována jako negativ, při němž z hrubé, začerněné horizontální struktury přírodního dřeva vynikají její bílé, v postavě světce výrazně vertikální, vzhůru stoupavé tahy. I v kompozici výjevu je tak již postížena určitá hierarchie symbolů, vyjadřující Bílkem oblíbenou myšlenku duchovního vzestupu.“¹⁶

Roku 1903 vystavoval na několika významných výstavách; na 64. výroční výstavě Krasoumné jednoty vystavil reliéfy *Jak čas nám ryje vrásky* a *Jak ten čas utíká*, na VII. výstavě SVU Mánes představil cyklem *Život*. Jeho díla byla hodnocena jako nejlepší z výstavy katolickým komentátorem Milošem Martenem.

16. srpna poprvé v Chýnově navštívil Bílka J. Deml, který „*v mladých letech byl snad nejhornlivějším jeho propagátorem, v stáří však se změnil v jeho úhlavního nepřítele.*“¹⁷ J. Deml se ze začátku pro Bílka velmi angažoval, napsal publikaci o jeho *Otčenáši*.

Bílek znovu vytvořil z větší části celý svůj cyklus *Cesty* v menším měřítku v hlíně. Rovněž vytvořil dřevorezbu *Autoportrét*.

Roku 1904 vytvořil návrh *na pomník V. B. Třebízského (Třebízský před oltářem velkých obětí této země)*, pomník však v tomto návrhu nebyl realizován. Rovněž uspořádal výstavu svých prací ve svém bytě v Nových mlýnech.

V prosinci téhož roku vyšla kniha J. Demla *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*, obsahující i soupis jeho dosavadních prací.

Galerie Heinemann v Mnichově uspořádala v říjnu až listopadu roku 1904 Bílkovu soubornou výstavu, která byla velmi kladně přijata, ale objevilo se i neporozumění. Tato výstava byla rovněž uvedena v Lipsku, Hamburku a Berlíně.

¹⁶ WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. s. 194.

¹⁷ CHALUPNÝ, Emanuel. *František Bílek, Tvůrce a člověk*. České Budějovice: Růže, 1970, s. 37.

Novomanželé Bílkovi museli se roku 1905 přestěhovat z bytu v Nových mlýnech do bytu v činžáku ve Švédské ulici číslo 10 na Smíchově. 6. května téhož roku se jim narodila dcera Berta.

Začal vydávat své cykly v sešitovém vydání pod názvem *Souborné práce Františka Bílka*. Vyšlo celkem šest sešitů, nesetkaly se však s předpokládaným úspěchem. Výtvarně ztvárnil Demlovu báseň v próze *Smrtné ticho*. J. Deml mu zprostředkoval práci na oltáři v Martinkově. Bílkův reliéf *Velebí duše má Hospodina (Magnificat, Madona v lilích)* brněnská konzistoř však nepřijala a odmítla. Rovněž vytvořil první dřevoryty a linoryty ke své *Cestě i Předsíně chrámové* a první ex libris.

K. Dostál-Lutinov se stal farářem v Prostějově, objednal u Bílka *Křížovou cestu* pro farní kostel Povýšení sv. Kříže. Většina zastavení je vyvedena temperou na křídovém podkladu. Ke *Křížové cestě* rovněž vytvořil doplňující reliéfy *Utrpení nebe a Utrpení země*. Bílek tuto *Křížovou cestu* zpracoval v roce 1905 a 1906.

Seznámil se s Maxem Brodem (významný pražský židovský, německy píšící spisovatel, překladatel a skladatel).

V tomto období rovněž přednášel; v akademickém klubu Ethos v Praze *O životě a umění*, dále *O vztazích architekta k výtvarníkovi* a o *Stavbě budoucího chrámu v nás*. Tato přednáška byla rovněž uveřejněna v *Novém Životě*.

14. dubna 1907 se mu narodil syn František. 19. listopadu téhož roku zemřel Bílkův otec. Tento rok rovněž zanikl časopis *Nový Život*.

Vytvořil tyto sochy: *Úžas* inspirovanou básnickým dílem O. Březiny a *Mládí* jako vzpomínku na zesnulého Jana Votavu (středoškolský student, který 26. srpna 1907 zemřel a který byl vyloučen ze studií za protináboženský článek).

Začal intenzivně pracovat na *Národním pomníku* pro Bílou horu, podobně jako ke své *Cestě a Stavbě Předsíně chrámové* se k těmto dílům ve svých pracech často vracel, nikdy je však z různých důvodů (nedostatek peněz či spolupracovníků) nemohl realizovat.

Roku 1908 se opět stěhoval se svou rodinou do Korunovačnické třídy číslo 948.

Od 3. května byla otevřena výstava souborného Bílkova díla v pražském kostele sv. Martina ve zdi.

Toho roku vytvořil: dřevořezbu *Žal*, náhrobky s reliéfy v Chýnově nad hroby prof. F. Nekuta *Poslední večere* a otce *Den se nachýlil (Učedníci do Emauz)* a cyklus dřevorytů *Výkřiky sv. Terezie*.

Začala vycházet revue *Meditace* vydávaná Vilémem Bitnarem. *Meditace* byla obdobným periodikem jako *Nový Život* se stejnou náboženskou orientací, přispívali do něj S. Bouška, J. Deml, K. Dostál-Lutinov a další. Bílek tam uveřejnil svůj text *Přátelé – Vaše žádost „psáti do Meditac“ je plna Milosti*. Také mu vyšla kniha *Stavba budoucího chrámu v nás*, tento výklad filozofických zásad svého tvoření doprovodil vlastní výzdobou. „ ... je svorníkem klenby celého jeho života. Její stěžejní ideou je idea *Cesty a stavby Předsíně chrámové (v ní cyklus Otče náš i Život)*; jde o dramatický proces duchovního uvědomění – má svá vzepětí i bolestné pády – kterým jedinec (lidstvo) v průběhu života (tisíciletí) hledá jednu duchovní podstatu – Krista. Do této publikace (v podstatě přednášky z r. 1905) Bílek včlenil své úvahy o duchovním umění, mládí, meditace o lidském těle (z cyklu *Počet a četba písmeny těla člověka*), na nichž v dalších desetiletích již nic neměnil. Od své *Stavby se Bílek nikdy neoddělil; byla nejen koncepcí, ale i skutečnou náplní jeho života.*“¹⁸

Od roku 1909 se přátelil s malíři E. Pacovským a J. Váchalem a dalšími mladými umělci, kteří vyprovokovali vznik nové umělecké skupiny. Umělecké sdružení *Sursum* bylo založeno o rok později J. Váchalem, F. Koblihou, E. Pacovským a J. Konůpkem.¹⁹

Marie Bajerová ve své práci *O Josefu Váchalovi* popisuje stručně první setkání obou umělců: „*Váchalova záliba v řezbě a rytí vzrůstá tak, že lis na lepty se mu stal zbytečným a v atelieru překáží. Přece však to byly lepty, ne dřevoryty, které Váchal ukázal mistru Františku Bílkovi, když jej poprvé navštívil. Dostal pochvalu a radu,*

¹⁸ MRÁZOVÁ, Marcela. Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 328 – 329.

¹⁹ OLIČ, Jiří. Neznámý Váchal. Život umělce. Praha, Litomyšl: Paseka, 2000. s. 42 – 48.

aby se hleděl uplatnit v Moderní revui.“²⁰ Váchal se v *Moderní revui* nikdy neuplatnil, důvody podrobněji uvádí výše jmenovaná práce.

Josef Váchal v následujících letech byl Bílkovým dílem ovlivněn. Avšak ne vždy tak, jak by bylo Bílkovi příjemné. Váchal, podobně jako tehdejší němečtí expresionisté, parafrázoval již existující umělecká díla zejména z období symbolismu, nebo si bral jednotlivé motivy a zařazoval je do zcela jiného kontextu, než byl původní. Tím se původní význam díla úplně vytrácel, ale objevil se jiný, často převrácený a posunutý do nových souvislostí, často plný ironie. „*Ve Váchalových dílech nalezneme parafráze více či méně identifikovatelných citátů děl jiných autorů, ovšem navíc s výraznou parodickou nadsázkou. Jako jeden příklad za mnohé může posloužit dřevoryt z Vigilie o hodině hrůzy z let 1910 až 1914, kde Váchal téměř doslova převzal gesto ze sochy Františka Bílka Úžas; motivy Bílkových extatických gest se objevují i na jiných místech.*“²¹

Na Olšanech byl postaven náhrobek V. Nečase, strýce Bílkovy manželky, s reliéfem *Tíseň od těla, od světa a od nebe klenby*. Nad hrobem V. B. Třebízského byla vysvěcena Bílkova socha *Žal. Meditace* vydaly v překladu J. Durycha *Výkřiky sv. Terezie* s Bílkovými dřevoryty.

Následující roky 1910 a 1911 se budovala Bílkova vila stojící na Hradčanech. „*Bílkova vila v Mickiewiczově ulici na Hradčanech vznikla v roce 1911 podle autorova vlastního návrhu a byla výsledkem jeho hledání autentického výrazu pro výklad podstaty světa.*

Bílkova pražská vila vyjadřuje autorovu mystickou představu obilného pole a její půdorys je odvozen ze stopy kosy - tvoří ji mezikruží. Zdi z režného cihlového zdiva jsou rytmicky členěny světlými sloupy ("snopy klasů"), které svým tvaroslovím evokují egyptskou architekturu. Mystické koncepci byl podřízen i

²⁰ BAJEROVÁ, Marie. *O Josefu Váchalovi*. Praha: Pražská imaginace, 1990. 1. svazek edice *Lege artis*. s. 37.

²¹ POMAJZLOVÁ, Alena. Rozdvojení a cesty mezi dvěma světy: expresionismus Josefa Váchala. In *Expresionismus a české umění, 1905 – 1927. Národní galerie v Praze, Sbírka české malby 20. století, Jízdárna Pražského hradu, 15. prosince 1994 – 19. března 1995*. Praha: Národní galerie v Praze, 1994. s. 134.

rozvrh interiérů s dominujícím prostorným ateliérem a vnitřní výzdoba se zařízením, které Bílek většinou sám realizoval.“²²

V roce 1911 znovu vystavoval s SVU Mánes v Praze a Vídni, také byl zastoupen na mezinárodní výstavě v Římě a v Paříži.

Lákala ho architektura. Málo z jeho projektů však bylo realizováno. Vypracoval například projekt *osady dělnických rodinných domků* a účastnil se *soutěže na výstavbu krematoria a kolumbária v Hostivaři*.

V roce 1913 se věnoval návrhu na *Žižkův pomník* v Praze na Vítkově a návrhu na *pomník Bedřicha Smetany*. V ebenu vytvořil sousoší *Jak neomezeno je naše duchovní království* a v mramoru dílo *Jak tělo nás tísní*. Začal rovněž vystavovat s Uměleckou besedou, která ho jmenovala svým čestným členem.

Roku 1914 byl slavnostně odhalen *Husův pomník* v Kolíně na náměstí. Dostával řadu objednávek svých prací, jako *Slepci*, *Úžas*, *Hus*, *Žižka*, a dále. Vytvořil třetinový model *pomníku J. A. Komenský se loučí s vlastí*.

Jakub Deml roku 1916 po téměř desetileté odmlce obnovil s Bílkem korespondenci. Ilustroval jeho knihu *Slavík sv. Bonaventury*. Rovněž ilustroval knihu Emanuela Chalupného *J. V. Sládek a lumírovská doba české literatury*.

Byl jedním ze zakládajících členů Sdružení českých umělců grafiků Hollar v roce 1917. Sdružení si dalo do štítu jméno nejslavnějšího českého rytce Václava Hollara.

Vytvořil další nikdy nerealizovaný pomník *Naše národní věno* se sochami: *Tomáš Štítný (Pravdu poznávat)*, *Mistr Jan (Plameny ubíratí se ku Pravdě)*, *Chelčický (Pravdu hlásat)*, *Jan z Kalicha (Pravdu zastávat)* a *J. A. Komenský (Pravdu zachovati až do konce)*. V tomto období studoval díla českých reformátorů. Rovněž vytvořil dřevořezbu *Míra (Naše skutky měřeny naší měrou – ještě v pokoře čekáme – že je změříš velikostí svou)*. Nadále se věnoval pracem na náhrobcích.

Roku 1920 přestoupil s celou rodinou do Církve československé. Aktivně se účastnil schůzí církevního výboru. V Církvi československé se pro Bílkovo umění

²² *Bílkova vila*. Citováno 15. února 2007 z: Oficiální stránky Galerie hlavního města Prahy, Česká republika, <http://www.ghmp.cz/c_vila.php>

angažoval farář a spisovatel V. Lohninský. 4. dubna téhož roku byl zvolen dopisujícím členem České akademie věd a umění IV. třídy.

Tohoto roku probíhala také soutěž výboru *Spolku pro postavení pomníku Žižkova na památném vrchu Vítkově*. Františka Bílka důležitá postava z našich reformačních dějin Jan Žižka z Kalicha vždy zajímala. Bílek se tedy soutěže zúčastnil i díky přizvání od žižkovského evangelického faráře K. P. Lanštjána, který byl rovněž členem výboru. Dodal dřevěný model, který byl pojatý pro větší plochu a nesl název *Jan z Kalicha, v ovzduší své matky, své ženy a dcery, v prostředí uštvaných a kaceřovaných, u svých vojevůdců a svého voje, všechny pohledy spočívají na něm a jeho na Bohu se slovy – Tvé jest království*. Návrh byl pro svůj příliš duchovní ráz odmítnut a Bílek odepřel vyhovět žádosti, aby návrh přepracoval a dodal pouze postavu Žižky na koni. Antonín Frinta vzpomíná, že své odmítnutí odůvodnil tím, že Žižka nepotřebuje ke své historické velikosti koně!²³

Souborem soch a grafik byl zastoupen na výstavě L'Art Tchecoslovaque v Grand Palais v Paříži.

Další výstavy, které se účastnil byla členská výstava Výtvarného odboru Umělecké Besedy v Obecním domě v Praze konané od prosince 1920 do ledna 1921.²⁴

V roce 1921 konečně realizoval velké sousoší *Adam a Eva* z cyklu *Cesta*. Jezdil po Čechách i Moravě a přednášel o svém díle.

Roku 1921 vznikl podnět a roku 1922 byl realizovaný pomník *Obětovaný* v Hořovicích. Na oslavu odhalení pomníku vyšla publikace o tomto díle, kterou vydal Valdek, krajinský spolek studentů hořovických. Z dnes již velmi málo vídané publikace je citován průběh celé stavby pro představu, jak bylo ve společnosti možno spolupracovati, i pro zachování historického dokumentu: „*Podnět k postavení pomníku dalo v červenci 1921 Sdružení válečných poškozců, vdov a sirotků, svolavši schůzi občanstva hořovického, na které byl zvolen výbor, v němž*

²³ FRINTA, Antonín. O náš poměr k umění Františka Bílka. *Křesťanská revue*. 1971, ročník XXXVIII, s. 44.

²⁴ dle katalogu výstavy: *Výstava výtvarného odboru Umělecké Besedy: Práce členstva a soubory F. Bílka, K. Roháčka, J. Jarše a V. Rabase*. Obecní dům, prosinec 1920 - leden 1921. II. Vydání, Vytiskla Grafie v Praze. Praha: Umělecká beseda, 1920.

zastoupeny byly téměř všechny strany politické, korporace osvětové, humánní a stavovské. Nato v srpnu požádán arch. Vořech, náhodou v Rokycanech dlící, aby prohlédl určovaná místa; doporučil parčík v jižním konci náměstí. Bylo požádáno město o svolení k zastavění plochy a o protektorát. Usilovalo se, aby veřejné mínění bylo získáno pro řešení pomníku umělcem.

Z návrhů, podaných arch. Vořechem, zaujal nejvíce onen, který počítal se sochou Bílkovou. Na podzim odvážil se výbor jednati s mistrem, a překvapen malými požadavky jeho, oddal se práci o získání kovu, který měl umožniti odlítí sochy ve spěži v komárovských hutích. (Kov býval by byl i vhodný pro spojení s podstavcem, architekturou to z umělého kamene; práce z tohoto materiálu byla podmínkou, předanou výboru prvními iniciátory stavby.) Snaha dosíci staré děloviny po mnohých nadějích a průtazích vyšla marně.

Mistr uvolil se pracovali v kameni a arch. Vořech upravil architekturu po přání sochaře.

V březnu 1922 práce zadána po předložení modelu architektu Č. Vořechovi a mistr Bílek požádán, aby vytesal sochu „Obětovaného;“ městská rada připojila k žádosti svůj projev úcty a radost nad tím, že dílo mistrovo najde svého vztyčení ve zdech města.

V červenci počato se stavbou podstavce firmou Ferd. Žalud v Hořovicích za pomoci stavitele pana Al. Hrdličky. Socha připravena v lomech p. J. Kysela v Újezdě Podhorním a koncem srpna osazena, mistrem Bílkem dotesána a občanstvu podbrdskému odevzdána 10. září. Celkově vyžádalo si postavení pomníku 32 tisíc Kč.“²⁵ Dílo je dále kladně komentováno a oslavováno Jakubem Demlem, popisuje ho nejen jako pietní památku a oslavu mučedníků a hrdinů Hořovických a Podbrdských, ale také jako by byl „zároveň obrazem a zosobněním našeho národa, stojícího na rozhraní otroctví a svobody.“²⁶

²⁵ DEML, Jakub – VOŘECH, Čeněk. *Františka Bílka „Obětovaný.“ Listy na okraj hořovické sochy.* Praha: Valdek, krajský spolek studentů hořovických, 1922. s. 19.

²⁶ Tamtéž. s. 11 – 13.

Padesátiny oslavil Bílek roku 1922, k jeho jubileu napsal článek o něm V. Nebeský do *Volných směrů*, Umělecká beseda o něm vydala samostatnou publikaci, SČUG Hollar mu připravilo jubilejní výstavu. Dokončil postavu *Jana Blahoslava* a sousoší *Život je boj* („*Život jest boj – jeden bojuje z rozkoše a druhý s lítostí. Zvítězí, který bojuje s lítostí.*“).

V květnu 1923 byl jmenován řádným členem České akademie věd a umění.

Roku 1924 navrhl pět staveb chrámů pro Církev československou, ale nic z toho nebylo realizováno. Později navrhl obřadní předměty, kalich, obětní chleby, roucha, atp. Podílel se také na sokolských aktivitách J. Demla a ilustrace k jeho knihám *Sokolské čítanky*, *Sestrám* a *Česno*. Kvůli obživě nadále dělal řady replik svých minulých děl.

Vytvořil velké a slavné sousoší *Duchovní setkání* („... do tvých očí pokorně se dívaje – sama sebe uvidím a ještě nebe – uzřím za hlavou.“) v roce 1925 na které se již dlouho připravoval. Rok poté byl jeho *Krucifix* z roku 1899 umístěn v katedrále sv. Víta společně s jeho *oltářem*.

29. června 1928 byl jeho syn František ustanoven knězem Církve československé v kostele knížete Václava na Zderaze. To byla důležitá rodinná událost. Dále působil na těchto místech: 1928 – 1929 Teplice – Šanov; 1930 – 1931 Praha, Nové Město; 1931 – 1932 Roztoky u Křivoklátu; 1933 – 1935 Katovice; 1936 – 1938 Hořelice; 1938 – 1942 Pacov. V duchovní službě ČČS byl do roku 1942. Službu předčasně ukončil, emigroval totiž.²⁷

Toho roku také oslavil šedesátiny O. Březina v ústraní v chýnovské chaloupce s Bílkem a jeho rodinou.

6. července 1928 byl slavnostně odhalen jeho *Husův pomník* („*Plameny ubíratí se k Pravdě.*“) v Táboře.

25. března 1929 zemřel v Jaroměřicích nad Rokytnou O. Březina. Po nejasnostech ohledně toho, kdo má vytvořit Březinův náhrobek, přeci jen to byl Bílek,

²⁷ SALAJKA, Milan. *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000. Komentovaný přehledný manuál*. Praha: Blahoslav, 2003.

kdo vytvořil velké sousoší uctívající památku Březiny *Tvůrce a jeho sestra Bolest*. Dále tvořil funerální plastiky na zakázku.

Začal pracovat na svém velkém díle *Budoucí (Noví) dobyvatelé (Alegorie sedmi duchovních smyslů)* sestávající ze soch a sousoší: *Uvědomělý (Uvědomění)*, *Pocit zaviněné choroby*, *Duchovní zrak a sluch*, *Duchovní čich a chuť*, *Tvůrce*.

Jeho dílo bylo zastoupeno na výstavě *Exposición del Grabado y del Arte del Libro* čechoslovaco v Madridu. Bílkova umělecká tvorba je v tomto období již poměrně známá, vyučuje se o něm i na tehdejších školách. Příkladem toho je *Literární rukověť k čítance pro sedmou třídu českých středních škol*, kde se o Bílkovi kromě jiného píše, že je to „*umělec duchového rázu, ukládá do svých symbolických výtvarných děl hluboké myšlenky.*“²⁸

V roce 1930 vytvořil pro kostel sv. Václava na Zderaze šestimetrový *Krucifix* a další výzdobu. Také se věnoval portrétům, dále pracoval na replikách starších děl v menším měřítku, vyřezával *ex libris*, prováděl náhrobní reliéfy, navrhoval nábytek.

V červnu 1931, v roce, kdy Bílek oslavil své šedesátiny, vážně onemocněl jaterní chorobou a zánětem žlučníku. Nikdy se již zcela neuzdravil, opakovaly se mu bolestivé záchvaty. Toho roku rovněž vyšla kniha J. Demla *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. 11. září toho roku byla slavnostně odhalena socha *Tvůrce a jeho sestra Bolest* na hrob Otokara Březiny. Rovněž vyšly *Dopisy Otokara Březiny Františku Bílkovi*, kniha obsahující korespondenci, které mu Březina poslal v letech 1900 – 1928.

Začal více kreslit, kreslil křídou na tónovaný papír, někdy používal techniky kvaše: *Hudba pramenů*, *V něm byla ukřižována*, *Bys ve domov nás vrátil ztracený*, *Množství jméno mé*, *Tvůj smutný pohled*, *Velebí duše má Hospodina* a další.

V roce 1933 SČUG Hollar uspořádal Bílkovi soubornou výstavu v Obecním domě v Praze. Byla to poslední výstava, které se Bílek dožil. Téhož roku realizoval velké reliéfy *Jana z Kalicha* („*V připomínku boje, který nebyl dobojován u Lipan*“) a *Petra Chelčického* („*Aby vespolek sobě sloužili, každý podle zvláštního daru sobě*

²⁸ MENŠÍK, Jan. *Literární rukověť k čítance pro sedmou třídu českých středních škol*. Praha: Bursík & Kohout, Knihkupci University Karlovy a české akademie věd a umění, 1929. s. 52.

daného“) pro Masarykovy domovy mládeže v Táboře. Později připravil pro tamní domovy reliéfy *Boží bojovníci* v sádře, *Táborské sestry* v sádře a *Petr Kániš a Martin Húska*.

Od roku 1933 již nejezdil a nepřednášel, jeho nemoc stále znovu propukala. Měl však přednášky v bohosloveckém semináři Církve československé o *Stavbě budoucího chrámu v nás*, tyto přednášky obsahovaly i vzpomínky na O. Březinu a J. Zeyera. 2. prosince měl rozhlasovou přednášku o Březinovi *Moje radost nad Otokarem Březinou*, k této přednášce vytvořil i čtyři kresby. Dále pracoval na *Budoucích dobyvatelích*, které dokončil v září 1936.

Roku 1936 dále tvořil náhrobky, vytvořil řadu kreseb, například *Všem věrným Čechům*, *Kristus jako poutník* a obraz *Komu se málo odpouští, málo miluje*.

Dcera Berta vykonávala od roku 1936, kdy převzala vedení po zemřelé Aurelii Procházkové, do roku 1950, kdy Ústředí ukončilo svoji činnost, funkci ředitelky Ústředí sociální práce Církve československé a v rámci své činnosti také publikovala díla *Malá rukověť sociální práce*, *Slovo sociální pracovnice k dospívající mládeži* a *Jdi i Ty a čiň stejně*.²⁹

V roce 1937 získal od České akademie věd velkou cenu doktora Leopolda Katze za dílo *Budoucí dobyvatelé*. Namaloval též rozměrný obraz *Večeře Páně* a vytvořil sochy *První bližní* („Zde je Eva, která zachránila srdce člověka“) a *Nářek proroka* (*Jeremiáš trhající roucho na znamení smutku*).

Dramatický rok 1938 byl značně ovlivněn mnichovskými událostmi. Následující rok byla obsazena Praha; Bílkův zdravotní stav se jen horšil. Bílkovi se na trvalo přemístili do Chýnova. „Koncem roku 1939 pracoval na kresbách *Bys ve domov nás vrátil ztracený* (*křída, kvaš*) a *Bůh s námi, kdo proti nám?* (*křída*), kterou provedl i jako reliéf. – *V těchto pracích nacházíme Bílkovu odpověď na situaci ponížené vlasti. Byl si vědom svého češství a slovanství, osud národa prožíval velmi*

²⁹ VOLKMANOVÁ, Adéla. *Historický pohled na sociální práci CČSH v letech 1920 – 1950*. Praha, 1998. 124 s. Magisterská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy na katedře církevních dějin a práva. s. 114 – 119.

bolestně, ale ani v těch nejtěžších okamžicích neviděl pro sebe, pro národ, pro lidstvo jiné východisko, než hledání cesty k Bohu – k jedinému vítězi – Kristu.“³⁰

Nakreslil svůj *Autoportrét* a portréty známých, *Mučedníci, Jedna bolest nad bolesti všechny, Sv. Ludmila, Prokop Veliký, Petr Kániš a Martin Húska, Biskup Augusta a Bílek po patnáctiletém vězení a mučení se shledali.*

Poslední dřevorezbou byl *Velký Prikazatel větrů a vod*. Dřevorezba měla vůbec v životě umělce výsadní postavení. Měla svůj ideologický podklad: „*Dobová tendence, obnovující romantické myšlenky o přírodě jako původním objektivizačním základu lidské existence, byla Bílkem domyšlena pro sochařství, když spojil lidskou figuru se stromem, starozákonním symbolem života v jeho růstu ke světlu.*“³¹

24. září 1941 dostal těžký záchvat, který se 13. října opakoval. Bílek zemřel 16. října a byl pohřben na chýnovském hřbitově. „*Bílkova rakev byla vystavena v ateliéru. Poslední rozloučení před domem smutku bylo zahájeno sborem J. B. Foerster a Z osudu rukou, který zazpíval církevní oktet. Obřady vedl tábořský farář František Rabiška.*

U hrobu promluvil chýnovský farář Miloslav Čech o zemřelém jako o křesťanské osobnosti. Bílkův význam pro moderní českou kulturu vyzvedl univerzitní profesor Miloslav Hýsek.“³²

Toho roku si Josef Váchal poznamenal do svého deníku vzpomínky na různé blízké osoby, které ho toho roku opustily. Františkovi Bílkovi připsal krátkou poznámku: „*Requiecat!*“³³

³⁰ MRÁZOVÁ, Marcela. Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 346.

³¹ WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. s. 122.

³² *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. s. 13.

³³ BAJEROVÁ, Marie. *O Josefu Váchalovi*. Praha: Pražská imaginace, 1990. 1. svazek edice *Lege artis*. s. 119.

Pohledy na Františka Bílka tehdejší generací

František Bílek byl jedinečný člověk. Za svého života se potkával často s nepochopením a odmítnutím, ale měl také hluboké opravdové přátelské vztahy plné až mystického sdílení. V této kapitole je několik črt snažících se vykreslit vztahy Františka Bílka se společnostmi, ve které žil. Je to pokus vystihnout, jak se Bílek jevil očím jeho současníků.

Antonín Dolenský

Narodil se 8. 6. 1884 v Praze, kde 20. 12. 1956 také zemřel. Byl historikem umění, knihovníkem, bibliografem, autorem a editorem historické literatury a výtvarných monografií. Řadu let také zastával funkci ředitele knihovny Národního muzea.

V jedné ze svých publikací se vyjadřuje i k osobnosti Františka Bílka; *Moderní česká grafika* vyšla roku 1911, obsahuje profil více než čtyřiceti soudobých českých grafiků z generace narozené v letech 1860 až 1886.

Autor dílo Bílkovo hodnotí apologeticky, snaží se vysvětlit, proč je a často zůstává Bílek nepochopen, následkem tohoto nepochopení je pak nespravedlivé odsouzení. „*Bílkovi není umění účelem života, nýbrž prostředkem dosažení života. Jest myslitel, chtějící život prožít v pravdě. Dílo jeho není uměleckým tvořením dle vzorů přirozených, jest vyjádřením myšlenky. Jest uměním symbolu, modlitby. Spiritualism jeho umění, na prvý ráz patrný, vyžaduje pohroužení v tytéž myšlenky, vyžaduje žiti týž duchovní život.*“³⁴ Dále popisuje tvorbu Bílka, jako „*umění stavitelů gotických katedrál vysoko se pnoucích k stvořiteli,*“³⁵ tím odkazuje k nutnosti zohlednění duchovního života autora při pochopení jeho díla.

V komentáři k dílu vyjmenovává do té doby vyšlé cykly; *Stavba budoucího chrámu v nás* (vydaný v březnu 1908), *Cesta* (vydaný v březnu 1909), *Sv. Terezie a Křížová cesta* (v té době pouze torso o jediném listu). „*Charakter díla Bílkova jest*

³⁴ DOLENKŠÝ, Antonín. *Moderní česká grafika*. Nákladem J. Pelcla v Praze II, 1911. s. 28.

³⁵ Tamtéž. s. 28.

*vždy patrný a osobitý, silná linie, sujety sochařských prací, architektury klasických koncepcí převládají jeho grafickým dílem. Po stránce technické ovládá svůj materiál dokonale a jest v naší moderní grafice předním reprezentantem českého dřevorytu,*³⁶ shrnuje Antonín Dolenský na závěr části věnované Bílkovi.

Dolenský jako jediného žáka sochaře Františka Bílka uvádí Emila Pacovského. Radí ho k žákovi z důvodu, že mají prý stejný náboženský sklon a náboženské sujety. Pacovského dílo bylo v té době publikováno především jako přílohy časopisu *Meditace* (například dřevoryty *Sv. Jiří*, *Sv. František z Assisi* a *Svatební cesta*).

Poslední část, která se vztahuje k Bílkovi, je uvedení Josefa Váchala jako jakéhosi protipólu, co se týče zaměření tvorby. „*V primitivním vyjadřování mystických záhad oblibuje si Josef Váchal, nehledá však řešení náboženských prvků jako to činí Bílek, jeho mystika jest rázu okkultního i magického. Řeší poměr záhrobních světů, spirituálních vidění a pojmů abstraktních.*“³⁷ Jako příklad tvorby jsou uvedeny tyto Váchalovy cykly: *Vidění sedmera dnů a planet* a *Slavík svatého Bonaventury*; a listy: *Stesk*, *Salome*, *Černá mše*, *Zaklínač*, *Spánek* a *Náměsíčník*.

Zdenka Braunerová

Byla o čtrnáct let starší než Bílek, pocházela ze známe pražské rodiny, na tehdejší dobu byla velmi vzdělaná a zcestovalá. Často jezdila do Francie, studovala tam malbu na pařížské akademii Colarossi a byla tam uvedena do tehdejší umělecké společnosti svým švagrem, francouzským spisovatelem Elémirem Bourgesem.

Braunerová se s Bílkem začala stýkat od počátku roku 1891, když mladý sochař odešel do Paříže. Tam se ho ujala a pomáhala mu v tamním prostředí. Později ho seznámila s Juliem Zeyerem. Tito tři se často společně potkávali. Měli k sobě hluboký přátelský vztah plný vzájemné úcty, obdivu a lásky. Zdenka Braunerová krásně popisuje jeho dílo v *Úvodu k Bílkovým Modlitbám*: „*Bílek je básníkem krásné formy, aniž by se o hmotu evidentně staral, je básníkem formy své vlastní, protože je*

³⁶ Tamtéž. s. 29.

³⁷ Tamtéž. s. 29.

především básníkem duše. Myšlénka lidskosti, soucitu a lásky je jako tón zlaté struny, která prochvívá celým jeho dílem.“³⁸ Na jiném místě uvádí: „Umění to, příliš vážné, zobrazuje vždy myšlénku křesťanství, nutí diváka k přemýšlení a proto bude málo těch, kteří se dnes u jeho díla s porozuměním zastaví, za to ti, kteří se zastaví a pochopí, budou jej milovat. Jeho umění je jako černý chléb vonící ještě tou zemí, z níž pochází, je jako chladivý živný pramen horské vody, která uzdravuje tělo i duši, jest jako okno chrámu, za jehož temným sklem se klene obloha a svět se otvírá do Nekonečna; je ale také jako starý nůž, který nemilosrdně seškrabuje onu po staletí usazovanou, leností a egoismem přikrývanou špínu na dně lidských srdcí.“³⁹

Julius Zeyer

Narodil se 26. dubna 1841 v Praze, tam 29. ledna 1901 také zemřel. Byl prozaikem, básníkem i dramatikem. Velkou část svého života cestoval, ještě větší strávil psaním a četbou.

Básníka seznámila s Bílkem Zdenka Braunerová. Psala mu o něm v dopisech. Zeyer si od ní vyžádal adresu a Bílkovi napsal. Zeyerovi bylo tehdy padesát pět let, Bílkovi teprve dvacet tři let. Jejich přátelství trvalo pouze čtyři a půl roku, Zeyer potom zemřel.

5. srpna 1986 zajel Julius Zeyer osobně do Chýnova seznámit se s mladým umělcem. Tak počalo přátelství, které je nám zprostředkováno především díky jejich dochované korespondenci (Zeyerových 72 a Bílkových 79 dopisů), která byla roku 1948 publikována.

„Setkání Zeyera s Bílkem znamenalo dramatické střetnutí dvou osobností v základě rozdílných. Ryzí romantik Zeyer, zatížený poznáním tisíciletých kultur, tíhl celou bytostí k prosté víře, schopné zázraků, k čiré prostotě duše. Mladický egocentrismus Bílkův, vyvěrající z jeho biblického křesťanství, nikterak přísně

³⁸ BRAUNEROVÁ, Zdenka. Úvod k Bílkovým „Modlitbám.“ In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 199.

³⁹ Tamtéž, s. 201.

dogmaticky katolického, z víry, která mu byla natoliko neochvějnou mravní jistotou, ale i hlubinným zdrojem umělecké inspirace, strhl do svého magnetického pole Zeyerův básnický katolicismus, protrpěvší se tělesností smyslů a jehož víra byla spíše kajícím únikem k želané rajske čistotě duše. Životní moudrost básníka, bolestně dobývaná dlouhými léty zkušeností a v níž se nepřestávalo blýskat nejistotami, stanula náhle užaslá před strmou skalou, na jaké se budují církve.“⁴⁰

Zeyer své první dojmy popisuje Braunerové v dopise: „Drahá přítelkyně, jak Vám děkovat, že Jste mě seznámila s Bílkem! Byl jsem v Chýnově. Z toho člověka jdou paprsky! Takové andělské oči jsem ještě nikdy neviděl. A ten svatoboletný výraz spodního rtu! Když mi prostě a tiše vypravoval svoje utrpení, polily mne slzy.“⁴¹

Básník se snažil začínajícímu sochaři různě pomáhat. Seznamoval ho s vlivnými osobami, snažil se mu zajistit stipendium, přispíval mu na cestování vlakem. Díky tomu navázal Bílek kontakt s architektem Josefem Hlávkou,⁴² který mu finančně přispěl na jeho tvorbu.

Rovněž spolu často probírali jednotlivá díla, která vytvořili. Bílek bez výjimek vždy chválí nové Zeyerovi kusy. O Bílkově jednotlivých dílech často vedou živý dialog o jejich konečné podobě. Bílek také ilustroval některé Zeyerovy knihy.

Karel Dostál-Lutinov

Dostál-Lutinov nejprve zaujímal postoj nedůvěry k Bílkově osobě a odporu k jeho pracem. Později se však stal jeho významným obráncem, nakladatelem a také mecenášem. Hájil jeho názory i přesto, že byly z tradičního církevního pohledu nepřijatelné. Bílek zase velmi ovlivňoval názory na výtvarné umění Lutinova, ten svůj

⁴⁰ MAREK, Josef Richard. O básníkovi, sochaři a malířce. In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 11.

⁴¹ MAREK, Josef Richard. *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948. s. 24.

⁴² Josef Hlávka (1931 – 1908) věnoval 200 000 zlatých a tím umožnil založení v roce 1890 České Akademie pro vědy, slovesnost a umění. Založil i několik nadací pro výtvarníky, které také osobně podporoval.

názor na umění popsal v programovém článku *Život – Náboženství – Umění*, kde popisuje úzkou spojitost, téměř jednotu, těchto tří pojmů.

Lutinov se seznámil s Bílkem díky Františkovi Bernardovi Vaňkovi, vzdáleným jeho příbuzným a spolužákem na nižším táborském gymnáziu. Vaněk byl mladý aktivní člen Katolické moderny, v srpnu 1986 navštívil Bílka v Chýnově, aby sbíral materiál k práci o Bílkovi. Vaněk o Bílkovi napsal studii *Sochař mystik*, která vyšla v Novém životě roku 1896.

Ve stejném čísle byla reprodukována kresba *Kalvarie*. Vilém Bitnar, laický příslušník Katolické moderny, o případné možnosti reprodukce psal Lutinovovi 26. srpna: „*Bílek je ochoten mistrně nám nakreslit první své mystické dílo Madonnu na Kalvarii. Viděl jsem to dílo v chrámu Páně chýnovském a uchvátilo mě. Prosím tě, piš mi, jestli to chceš. Do příštího dvojčísla byla by to ozdoba závistihodná.*“⁴³

Dostál-Lutinov se postupně stal velkým obdivovatelem Bílkova díla. Existuje rozsáhlá vzájemná korespondence Sigismunda Boušky. Jedná se o 874 korespondenčních jednotek, jejichž strojopis zhotovil Oldřich Svozil, je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Korespondence rovněž nedávno vyšla knižně.⁴⁴ V části dopisů mezi Bouškou a Lutinovem, která se zabývala srovnáváním Bílka a Jeneweina, Lutinov na závěr uvedl: „*Největší chloubou II. ročníku jsou obrazy Bílkovy atd. Co obraz, to událost a jméno Nov. Života spoutáno se jménem Bílkovým. ... Tobě je nejmilejší Mánes, mně je Bílek nad Jeneweina tak jako jaro nad léto. U Jeneweina vše už tak vyztřelé, až strnulé – řekl bych – něco, co se bude líbit zástupům, co každý chápe a chutná – Bílek – ovoce budoucnosti!*“⁴⁵ V Novém životě často publikoval články, kde Bílka vyzdvihoval jako génia, který

⁴³ BATŮŠEK, Stanislav (zpracoval podle rukopisné edice Oldřicha Svozila). *Přátelství básníků. Vzájemná korespondence Karla Dostála-Lutinova s Juliem Zeyerem a Otokarem Březinou*. Brno: Host, 1997. s. 56.

⁴⁴ „*Jsem disgustován ...*“ *Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc – Rosice: Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s nakladatelstím Gloria, 2002.

⁴⁵ „*Jsem disgustován ...*“ *Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc – Rosice: Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s nakladatelstím Gloria, 2002. s. 439 – 440.

naráží na neporozumění současníků *Návštěvy u Františka Bílka, Ilustrace Františka Bílka a Otčenáš Františka Bílka*.⁴⁶

Otokar Březina

František Bílek byl silně zaujat básněmi Březiny. Vycítil v nich mystické spojenectví. To, co se snažil zachytit výtvarným způsobem, to Březina popisoval poezií. Těmito básněmi ovlivněn píše roku 1900 Březinovi dopis v němž se ptá: „Odpovězte mi, znáte pravdu? Víte, proč je člověk, co je, co tu má na zemi chtít? Znáte toto Slunce duší?“⁴⁷ Březina odpověděl. Poprvé se osobně setkali v Nové Říši v roce 1900, jejich přátelský a láskyplný vztah trval až do smrti básníka.

V jednom dopise Bílkovi svěřuje svůj zážitek radosti i hrůzy, zároveň tím popisuje, jak Bílka vnímal. „Byla to radost, která měla sílu hrůzy, jako když vlastní duši uzříme, všechno přeměňující. Jdete jako žák mystického Zahradníka v zahradě metamorfóz. Pokorně odpovídá na Váš rozkaz forma, ona, která se zdá být nepřemožitelnou v klamu a musí být donucena, aby vyznala závrať a slávu mystické pravdy! S jakou královskou mocí vyrůstá před Vámi do věčného světla oslavený člověk! V jaké síle cítíte rytmus věčného dechu, tajemství analogií, mysterium souvislosti všeho! Vždy jsem si přál poznati ještě tuto část Vašeho díla. A jsem šťasten, že má chudá píseň otevřela přede mnou celý nový trakt Vašeho paláce. Vaše dílo má absolutní pathos díla geniálního.“⁴⁸

D. Ž. Bor ve své knize o Otokaru Březinovi *Dítě andělů* se pokouší o shrnutí charakteru Bílkovy tvorby, jak ji vnímal Březina, na základě zkoumání vzájemné korespondence. „Březina velmi přesně vystihl charakter Bílkova díla: je hmotnou odpovědí na množství znepokojivých metafyzických otázek, které ho napadaly (ve smyslu ryze útočném, zraňujícím, bolestivém), a on této odpovědi dával touživá,

⁴⁶ FILIP, Aleš – MUSIL, Roman. Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 75.

⁴⁷ NEČAS, V. *Dopisy Otokara Březiny Františku Bílkovi*. Praha, 1932. s. 12.

⁴⁸ NEČAS, V. *Dopisy Otokara Březiny Františku Bílkovi*. Praha, 1932. s. 14.

zmučená, v extázi od země vzhůru se protahující těla, podobající se často oněm nedostatkem slunečního světla mučeným rostlinám, vyrůstajícím ve sklepeních blízko malého okénka, umístěného až těsně u země. Ano. Jsou to vždy odpovědi, a o i v tom případě, kdy ne jeho kresbách, grafikách i sochách najdeme slova s otazníky na konci. Když básník v dopise líčí svůj dojem z Bílkova Mojžíše, napíše o něm: „ ... prošel všemi propastmi viny a výšemi Sinaje a zřítíl se, unaven k smrti. Němá bolest před vznikem světa viditelného v něm promluvila. Jako mapa cesty celého lidstva je mystické slovo Adam, jež píše: z prokletí k svatosti, nahoru a zase dolů, temnotami a oslněními, věčnou žízni návratu zmítají se křečovité tahy písma, smazávaného slzami, na rozvíjejícím se závitku času ... A naproti němu vidění bolesti a lásky, Kristus.“ “⁴⁹

Není zřejmě autora, který by autentičtěji zaznamenal do slov Bílkovo umění než Otokar Březina. Jejich přátelství bylo opravdové, klidné a nenarušitelné. Ještě jednou je ponechán prostor básníkovi, který dokázal vyslovit to, co Bílek vtěloval do svých soch. *„Když Březina dostane do rukou náčrtek Národního pomníku, píše příteli eruptivní dopis hrnouce slova jako žhavou lávu: „Vidím, Váš pomník v rozměrech, které jediné odpovídají prudkosti a slávě Vašeho vidění, pod oblačným nebem naší země, na některé svatém místě ... Lipany, Bílá hora ... Roste přede mnou; je postaven pro duchového knížete, jenž dosud se nezrodil v naší zemi. Pro Zaslíbeného, jenž by obsáhl děje našeho národa, čím jsou ve věčnosti; celou jeho kletbu tajemnou, jeho osud Lazara, vzkříšeného z hrobu, jemuž studený pot řine se po tváři, bílé smrtelným jíním, a jehož zrak, otevřený tajemstvím smrti a zesílený hrobovými viděními, ptá se v úžase, když znova vidí zeleň této země a oheň tohoto slunce: Proč jste mne vzbudili? Tou Vaší hlubokou otázkou: Proč jste mne nenechali spáti, když jsem zemřel tak svatě? Var davů, zkamenělých bolestí, celý národ, jako symbol duchového mučednictví na zemi, evokuje Váš monumentální skalní sen! ... Jaká vlna bolestného pohybu! Balvany vyrůstají ze země, erupce jejího skrytého ohně, kamenný výkřik jejích duchovních sil! Nedivím se, že odešli od Vašeho díla zastrašení. ... Ale Vaše dílo je dílem genia; ve svatém šílenství, ve své odvaze, ve své*

⁴⁹ BOR, D. Ž. *Dítě andělů (Otokar Březina – život jako dílo)*. Praha: Trigon, 2000. s. 170.

velkolepé *jednotě*; i tento pomník je částí Vaší *Cesty*, neboť vše, co vytvoříte, bude částí Vaší cesty.“⁵⁰

Otokar Březina zemřel 25. března 1929 v Jaroměřicích. Leží na tamním hřbitově v hrobě ozdobeném sousoším Františka Bílka *Tvůrce a jeho sestra bolest*.

Sigismund Bouška

Vztah Boušky a Bílka je jedním slovem ambivalentní. Byli to lidé, kteří k sobě měli velmi blízko, ale v mnohém se naprosto rozcházel. Boušku seznámil s Bílkem roku 1895 František Bernard Vaněk.

Rozpory mezi nimi vznikaly hlavně kvůli rozdílným názorům na umění a náboženství. Bílkovy myšlenky byly vydávány v Novém životě a Bílek se sám věnoval přednáškové činnosti. Tyto myšlenky Bouška označoval za bludná ba kacířská: „Dostál mi konečně poslal Tvoji přednášku. Tak, jak to v celé knížce přede mnou leží, není tu o umění řeči a je to pouze náboženský traktát. Pro N. Život se to nehodí. A jinam do katolického listu také ne, ježto to, milý Bílku, není katolické. Ve své podstatě není. Jsou tu věci, v nichž bloudíš, čiře bloudíš a katolický list by to otisknout nemohl. Divím se Karlovi, že to nevidí. Já tě chápu, a proto také omluvím. Tys zbožná duše, povahou svojí nakloněná k meditaci, k náboženskému rozjímání, ale co ti schází: je vědecké, širší a hlubší vzdělání průpravné, a sice teologické. Pak bys ovšem viděl jinak a uznal to, co teď sotva uznáš, že bloudíš.“⁵¹ Dopis dále kriticky pokračuje, odsuzuje náboženské bludy, ale na druhou stranu Bílka povzbuzoval k sochařské práci a vyzýval jej, aby zůstal sochařem a nechtěl se stát teologizujícím spisovatelem. Bílek potom, co dopis obdržel, napsal Lutinovi: „Ten kýžený list p. Boušky dnes přišel. Je mile, s dobrým úmyslem psán. Mezi jinými mi dobře vykládá, že Ty v N. Ž. přednášku mou vytisknout nemůžeš, protože je plna bludu ... Pak mi upřímně, vskutku dobře radí, abych vůbec nepsal, že nikdy

⁵⁰ BOR, D. Ž. *Dítě andělů (Otokar Březina – život jako dílo)*. Praha: Trigon, 2000. s. 171.

⁵¹ BOUŠKA, Sigismund. *Františku Bílkovi (Korespondence 1895 – 1916)*. Praha: ČESKÁ EXPEDICE ve spolupráci s Památkem národního písemnictví a Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze, 1992. s. 20.

*nedovedu nic napsat. Nebudu tedy – slíbil jsem mu – psát do N. Ž. A protože mé kresby jsou jen „bludné věci,“ které kresbou pro N. Ž. píše, slíbil jsem mu, že ani kresbami pro N. Ž. psát nebudu.“*⁵² Nakonec díky přátelství s Lutinovem slíbil, že z *Nového života* neodejde. I přes tyto rozepře přátelství obou pokračovalo. Už několik dní potom, co Bílek obdržel onen dopis od Boušky se oba usmířili během vzájemných návštěv v Chýnově a Machově. Bouška byl Bílkovým dílem okouzlen, kupoval od něj různá díla a jiná dostával od sochaře darem.

*„Bouška byl Bílkovým dílem doslova fascinován, jak o tom svědčí dopis z října 1897, v němž podal několikastránkový rozbor jeho osobnosti, inspirovaný setkáním v Chýnově a Machově. O Bílkovi v něm mimo jiné napsal: „On je také jako dítě. On řekne vše, co si myslí. Ale nestrpí ani od přítele kněze poučení o tom, kde naivně bloudí. On má všecko vybudováno na základě intimních zjevení svých, a jeho nauka je celý názor světový. On je hluboký, ale ve své jednostrannosti. Je to směs dobra a zla, pokory a pýchy, dítěte a mužné hrdosti, labyrint, v němž je těžko se vyznat. On ve hvězdách vidí samé lámané kříže, vykládal mi to, věří v bankrot vědy a sestrojuje si vědu novou. Napsal pro sborník okkultistický článek o počítání. Jeho zásady jsou vskutku originelní a je v nich moc pravdy, ale boří všecko. On je revolucionář v zásadě. ... Je to titán básník. Snílek básník a veliký básník. Je čistý a ve své naivnosti všecko na sebe řekne. Vyprávěl vždy po večeři p. faráři a slečnám ze svého života, hlavně pařížského, svá milostná dobrodružství, a to s takovou prostotou vskutku geniální, že jsem žasl. Tj. on nemiloval, ale ženy jeho. On byl vždy pasivní a vždy to Bůh skončil smírně, čistě.“*⁵³

⁵² BATŮŠEK, Stanislav. Machovské zastavení Františka Bílka. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1998, ročník 4, č. 9, s. 6.

⁵³ FILIP, Aleš – MUSIL, Roman. Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 71.

Jakub Deml

V době studií na brněnském bohosloveckém semináři se Jakub Deml seznámil s dílem Bílkovým a velmi se jím nadchnul. Roku 1902 byl Deml vysvěcen na kněze. Roku 1904 vydal *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*, tímto se stal přímo sochařovým apologetou, snaží se vykládat Bílkovo dílo a způsob myšlení.

V *Novém životě* řídil Jakub Deml roku 1905 samostatnou literární přílohu. Napsal několik pojednání o Bílkovi: *František Bílek v Mnichově 1904*, *Nové oltáře*, *Sen a Oekonomie prací Bílkových*.

V komentáři k ohlasům výstavy sochařské tvorby *František Bílek v Mnichově 1904* popisuje svůj názor na smysl Bílkova díla: „ ... zjev Bílkovy tvorby má ještě svůj zvláštní důvod ... je to priméřnost Bílkova umění. Priméřnost, která je známkou skutečného povolání, génia. Tento živelný, či chcete-li živočišný umělecký pud, jenž se nespokojí vytvořením jednoho či milionu uměleckých děl: který by nejraději přepracoval všechny stromy a všechny balvany svého okolí, kam oko dohlédne (a duševní oko vidí pak ještě dál), přepracoval by tak, aby lépe mluvily – protože lidstvo ohluchlo – a i ta příroda strádá ve svém zakletí a čeká vysvobození ... Živelný pud, jemuž by nestačila tato zem a všechny hvězdy ... Mimo to: umělci jako Bílek nestačí, aby svět se divil a radoval z díla jeho – nýbrž ze všech děl Tvůrce: proto často „nechává Bílek trčeti své vidiny v materiálu,“ ve stromech a balvanech, aby pozorovatel si „balvan“ či „strom“ mohl domyslit – a ještě víc: aby pozorovatel, navedený umělcem, viděl vyšší smysl přírody, stopy a ideje Boží moudrosti v každém díle stvořeném, i tam, kam ještě nepadl pohled či dláto sochaře ... “⁵⁴

Deml byl zpočátku opravdu fascinován dílem i osobou Františka Bílka. Později se však s Bílkem rozešel. Tento postup ve vývoji mezilidského vztahu však není pro Demla jedinečnou záležitostí.

⁵⁴ DEML, Jakub. František Bílek v Mnichově 1904. *Nový život*. 1905, ročník X, příloha k č. 2. s. 5.

Stanislav Kostka Neumann

Tento velký český básník se s Bílkem osobně neznal. Kriticky se však k němu vyjádřil v článku *Otčenáš a Ruce Františka Bílka*, který vyšel v časopisu *Moderní revue*.⁵⁵

Neumann zdůrazňuje, že dílo Bílkovo postrádá objektivního kritika především z toho důvodu, že uměleckou kulturu výtvarnickou své doby pokládá za nedostatečnou a především necelistvou. Dílo Bílkovo padlo tedy mezi nepřipravené a bylo přirozeně nepochopeno. Neumann kritizuje *Nový život* za to, že Bílka srovnává s Rodinem ve smyslu tom, že je hodnotí jako sobě rovné, co se týče umělecké hodnoty, a dále vysvětluje: „*Rozumějte mi: Pan Rodin, toť umělec původních, spontánních, čistých lidských vášní, toť pohan potud, pokud miluje sílu, statečnost, milostnou vášeň, krásu, radost a volnost jako nejvzácnější lidské vlastnosti a pokud se k nim zná, toť umělec přímo naslouchající u srdce Země a tvořící v rytmech jeho tlukotu, kdežto p. Bílek, toť umělec křesťanský, jak jsem již pravil, křesťanský par excellence, umělec, jehož dílo je skresleno, abych tak řekl, jedním směrem, umělec na jedné straně a často méně než umělec, jen apoštol jediné myšlenky nebo průvodce po jedné jediné správné cestě. Naslouchejte jen jeho Otčenáši, pozorujte jeho Ruce.*“⁵⁶

Neumann dále vytyká časté opakování témat Bílkovi, upozorňuje, že jedno téma není nevyčerpatelné. Co však je Bílkovi vytykáno nejvíce, je jeho nesrozumitelnost, která vede v mluveném projevu na přednáškách někdy až k blábolení, a ve výtvarném projevu k písmu, které přirovnává k hieroglyfům čitelným jen s největší námahou.

Závěrem shrnuje: „*Pan Bílek je v první řadě sochař, v druhé řadě kreslíř; dobrým ilustrátorem nebyl a nebude. Tam, kde jeho kresba dochází výše samostatného symbolického obrazu, vznikají kartony, jež mají podivuhodné kouzlo i pro ty, kdož jsou vzdáleny p. Bílkovy myšlenkové oblasti; tam však, kde chce umělec jen ilustrovati, lhostejno, zda cizí či vlastní text, klopýtá nejčastěji a mívá se s každým účinkem. A tu třeba litovati, že litografické reprodukce dostává se pravidelně listům*

⁵⁵ NEUMANN, Stanislav Kostka. *Otčenáš a Ruce Františka Bílka*. *Moderní revue*. 1901, ročník XIII, č. I, s. 53 – 58.

⁵⁶ Tamtéž. s. 55.

nejméně cenným. Voliti si přiměřenou techniku patří také k umělecké zdatnosti. Tomu však, jak se zdá, nechce p. Bílek rozuměti.“⁵⁷

⁵⁷ Tamtéž. s. 58.

Spolupráce s Novým životem

V *Novém životě* byla mystika vždy vyzdvihována jako jedna z cest živé víry. Mystika není však něco, co by samozřejmě patřilo k náboženskému životu věřících. Schopnost mystického poznání je dána jen vyvoleným a osvíceným. Za takového byl František Bílek v okruhu Katolické moderny považován. Jednou z hlavních vydavatelských aktivit Katolické moderny byl časopis *Nový život* a Bílkově spolupráci s ním je věnována tato kapitola.

Nový život představoval především platformu mladých pokrokových kněží, byl to bohatě ilustrovaný umělecký měsíčník, na svojí obrazovou výtvarnost kladl velký důraz. Jeho podtitul zněl: *Ilustrovaný měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu*. Měsíčník vydával Karel Dostál-Lutinov, jeden z představitelů Katolické moderny, a vycházel od roku 1896 do roku 1907. *Nový život* pěstoval bohatou obrazovou skladbu: programové ilustrované obálky, původní ilustrace inspirované literaturou *Nového života*, reprodukce kreseb i maleb současných i historických, tvorbu vinět, atp.⁵⁸ Sigismund Bouška i Karel Dostál-Lutinov se pro svůj časopis po celou dobu snažili získat literární příspěvky od významných básníků a prozaiků. Ne jinak tomu bylo i u výtvarného doprovodu časopisu; snažili se oslovit přední výtvarné umělce, a pak intensivně spolupracovali s Františkem Bílkem, Felixem Jeneweinem, Jano Kohlerem, K. Z. Wellnerem, Jurou Mandelem a dalšími.

Nový život byl od počátku až do roku 1904 vydáván v Novém Jíčině, to bylo kněžské působiště Karla Dostála-Lutinova. Roku 1905 se Dostál-Lutinov přemístil do svého nového působiště – do Prostějova. Tam se stal farářem, správcem fary a kostela Povýšení Svatého Kříže. Do Prostějova se také přemístilo vydávání *Nového života*. Od začátku až do konce desátého ročníku tiskla časopis tiskárna Družstva v Hranicích na Moravě.⁵⁹

⁵⁸ JANÁKOVÁ, Iva. *Nový život – ilustrovaný měsíčník*. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 291 – 293.

⁵⁹ SOLDÁN, Ladislav. *Nad dílem Františka Bílka v časopise Nový život*. František Bílek – Jakub Deml – Karel Dostál-Lutinov. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1999, ročník 5, č. 11, s. 1 – 5.

František Bílek byl skutečný kmenový umělec *Nového života*. Spolu s Antonínem Theinem Runié je jediným výtvarníkem, který přispíval do všech ročníků *Nového života*.

První reprodukované dílo bylo *Golgota*, vyšlo s komentářem od J. Zeyera (ovšem bez jeho svolení). Hned další vydané dílo byla *Kalvárie*, která vyšla se studií *Sochař mystik* od Františka Bernarda Vaňka, který byl vzdáleným příbuzným Bílka a jeho spolužákem z nižšího gymnázia v Táboře.⁶⁰ V závěru své studie uvádí: „*Ale nedivím se, že má Bílkovo umění dva póly: jeden přitahuje a druhý odpuzuje. Bílek praví posluchačům něco velkého, ale také trpkého; krouží na mystických křídlech tak vysoko, že jej diváci nevidí a když, tedy – malého: Bílek vypráví nadšeně, co vidí jasně ve své intuici – posluchači se smějí, poněvadž sami nevidí ničeho – krátce kriterion publika našeho zní: Já ti nerozumím, ergo: nejsi umělcem. A také kritika, jež nedávno v provolání *Moderny* volala k umělci: Bud' svým a budeš českým, nezdá se míti upřímně zažitý požadavek Tainův: Curiosité universelle.*“⁶¹

V druhém ročníku vyšly Bílkovy teoretické práce a eseje *Confiteor umění* a *Za pravdou*. Rovněž se tam objevují jeho první ilustrační kresby doprovázející texty Bouškovy, Lutinovy, Kubisovy a Zeyerovy.

Roku 1897 takto Bílek vytvořil kresby ke sbírce básní *Pietas* od Sigismunda Boušky. Kresba k *Prologu* byla otištěna v *Novém životě*. Také ilustroval sonet *Žádný mír, Satane!* od Dostála-Lutinova.

Pro třetí ročník *Nového života* zhotovil Bílek na jaře 1897 plastickou obálku, která byla reprodukována fotograficky. „*V hliněném reliéfu Bílek předjímá motiv ležící postavy ze svého sousoší Podobenství velkého západu Čechů, která je tu však spojena s figurou sedícího dítěte; v horní polovině je znázorněn Davidův stolec a za ním nápis „Nový život“ na kotouči vycházejícího slunce, jež překrývá noční oblohu s hvězdami. ... Motivickou skladbu svého reliéfu vyložil autor: „Jak matka po těžké*

⁶⁰ BATŮŠEK, Stanislav. *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. Třebíč: Arca JiMfa, 1996. s. 107.

⁶¹ VANĚK, František Bernard. František Bílek. *Sochař mystik. Nový život*. 1896, ročník I, II. půlrok, s. 60 – 61.

bolesti rodičky Starý zákon zapadl, když dítko jeho co „Nový zákon,“ co „Nový zákon“ vzešel. Veliký, Mocný, Živý jako slunce, Jemuž připravena stolice Davidova a podávána mu koruna časného utrpení a po ní koruna „Věčného života.“ Na tyto biblické konotace Bílkova reliéfu odkazují slova vyrytá na Davidově trůnu, „Řekl Pán Pánu,“ jimiž začíná 110. žalm. V listu židům (1, 13) jsou předpovědi 110. žalmu vztaženy ke Kristu, čímž se znovu odkazuje na paralelu Nový život – Nový zákon.“⁶²

V srpnu 1897 se Bílek účastnil prvního sjezdu Nového života, kde byly vystavené i jeho práce. Na sjezdu mluvil o *Ideálu křesťanského umělce*, avšak jeho řeči prý nikdo nerozuměl. Bílek byl zklamán, že sjezd měl spíš manifestační než pracovní charakter a že nezbyl prostor na diskusi.⁶³ Tento proslov měl vyjít i písemně v *Novém životě*, Sigismund Bouška ho však odmítl s poukazem na heretickou nauku, kterou hlásá. Bílkovi v dopise napsal: „... Ale já jsem kněz, a proto mám za svou povinnost ti to říci. Jako kněz. Jak vidím, jsi pilný čtenář Písma. Ale neznaje původního znění originelního textu, držíš se pouze překladu (a máš katolický překlad?, nemáš protestantské vydání biblické společnosti? Zdá se mi.). A překlad špatně chápeš. Tak vybudovals celou heretickou nauku na základě pojmu „Syn člověka,“ jemuž nerozumíš správně. Tuším, že zde je jádro Tvého bludu.

Už na sjezdu jsem se lekl, sedě vedle tebe, tvých slov. Báľ jsem se, zda snad ti nerozumím správně. Ale vidím, že jsem ti rozuměl zcela dobře a že má úzkost, aby ti někdo z přítomných nerozuměl, nebyla marná. Bohudíky těm věcem, které u tvých teorií blouznivě náboženských schváliti nemohu, nikdo na sjezdu nerozuměl, vřdyť tě vůbec nebylo skoro slyšet, jak jsi slabě mluvil. Já sám vedle tebe chytal slova pracně a namáhavě. Ale mluvil krásně, s nadšením a vůbec celá tvá postava elektrizovala. Obsah nikoli. Neklam se. Ten byl všem, bez výjimky, temný. Hádankou. Stejně, i kdybys tento traktát svůj kdekoli vydal, nikdo to nepochopí,

⁶² FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 341.

⁶³ MAREK, Josef Richard. *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodou, 1948. s. 88.

poněvadž je to psáno temně.“⁶⁴ Důsledkem tohoto sporu nebyl ideový rozchod Bílka s Katolickou modernou, ale spíše vzájemné uvědomění si možností souladu a limitů společné komunikace. Bílek byl dále respektován jako sochař mystik a křesťanský umělec, nikoli však jako teolog. Bílek se nadále přátelil s Bouškou, avšak tento spor znamenal trvalou rozpolcenost. Zeyerovi o tom napsal: „*Divno je, že s nesmírným zájmem i líbal vášnivě mne, když prohlížel mé práce u mně Sigismund, a prozradil tolik ke mně lásky a úcty, že jsem byl v rozpacích. A to vše přece má své zřídlo jen jedno a jen to vidění Boha mého, co za směšný blud pokládá. Miluje a vydává nezměrné uznání vodě praménků mých (umění atd.) a zřídlo praménků těch za špatné, ničemné pokládá. Je vidět, že dobrá duše a plodná jest; ale zapřažená v chomoutu velkostatku církve – od vždycky – nemá pochopení dosud pro práci statků jiných.*“⁶⁵

Roku 1898 vydal *Nový život* album reprodukcí Bílkových prací s názvem *Práce moje – to modlitby neumělé, čisté však a kající*. Album obsahovalo 25 kartonů, z toho 9 velkých a 11 menších, úvod napsala Zdenka Braunerová a Bílek opatřil jednotlivé práce doprovodnými texty. Úprava i kvalita tisku knihy byla na velmi dobré úrovni, prodávala se levně a pomohla umělci uvést se do širšího povědomí. Toto vydání výrazně přispělo k obecnému uznání Bílka, i když bylo tehdejší kritikou částečně odmítnuto: „*A tak bylo přijetí uměleckou veřejností dost chladné; nepochopení projeví třeba i někteří přátelé J. Zeyera jako sochař Josef Mauder a známý architekt Josef Hlávka. Jako výjimku uvádí Batůšek kritika časopisu Volné směry, který napsal: „to, co zde ale Bílek ukázal, svědčí o umělecké jeho hotovosti ... o serióznosti jeho práce, vážnosti a studiu.*““⁶⁶

Roku 1901 vydal *Nový život* další Bílkovu publikaci s názvem *Otče náš!* ve velkém formátu a v luxusní provedení s úvodem Otokara Březiny.

⁶⁴ BOUŠKA, Sigismund. *Františku Bílkovi (Korespondence 1895 – 1916)*. Praha: ČESKÁ EXPEDICE ve spolupráci s Památkem národního písemnictví a Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze, 1992. s. 20.

⁶⁵ MAREK, Josef Richard. *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodou, 1948. s. 92.

⁶⁶ SOLDÁN, Ladislav. Nad dílem Františka Bílka v časopise *Nový život*. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1999, ročník 5, č. 10, s. 3.

V letech 1897 až 1901 kulminuje spolupráce mezi Bílkem a *Novým životem*. Pak se intenzita spolupráce snížila. Umělec se stával známějším, žádanějším a tím pádem i nezávislejší. Později Bílek začal spolupracovat i s dalšími periodiky jako: časopis SVU Mánes *Volné Směry*, *Moderní revue*, revue *Meditace*, a další.⁶⁷

Roku 1905 Bílek navrhl obálku pro druhé číslo desátého ročníku *Nového života*. V tomto čísle také vyšly reprodukce kreseb *Mojžíš*, *Návrhy svícňů*, *Vázy* a *Isaiáš*. V tomto čísle se také objevilo oznámení o nečekaném úmrtí Felixe Jeneweina a nekrolog od Dostála-Lutinova. V desátém ročníku vyšly pak také další reprodukce sochařských či malířských prací Bílka. Jsou to postavy *Isaiáše* a *Jeremiáše*, *Hlavy slepců*, *Lampa*, *Vázy* a další návrhy.

V posledním ročníku *Nového života* roku 1906 vyšla jako poslední práce od Bílka náboženská studie *O stavbě budoucího chrámu v nás*.

Rovněž vyšla reprodukce rodinného pomníku Bílků na chýnovském hřbitově *Modlitba (Tvé je království – Tvá je moc i čest – Tobě díky činění)* i s jeho tvůrcem.⁶⁸

⁶⁷ FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 346.

⁶⁸ *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. s. 14.

Působení v Církvi československé

František Bílek i s celou rodinou přestoupil do Církve československé v roce 1920. Celá rodina žila aktivním církevním životem. Manželka Berta i dcera Berta se podílely na činnosti Sociální práce CČS. Syn František byl ustanoven knězem Církve československé v roce 1928.

František Bílek se aktivně zúčastnil schůzí církevního výboru. 26. února 1921 zaznamenal zapisovatel jeho vystoupení: „*Mistr Bílek ve své náboženským duchem procítěné řeči poukazuje na nynější život našeho národa. Práví, že celý národ je chorý – vždyť prošel krutou lázní – vše letí s nervozitou kupředu. My musíme našima nynějšíma očima pohlížet na lid náš a přinést mu ozdravení. Jest třeba znovu v lidstvu vznítit lásku ku Kristu – ku kříži – ku kříži českému – jest třeba vznítit v lidstvu ducha náboženského a tím uvést celý národ k životu křesťanskému.*“

⁶⁹ Z dalších záznamů vyplývá, že Bílek nabídl své umělecké schopnosti církvi. „*Vedle samozřejmé ochoty k nejrůznějším přednáškám pro veřejnost věnuje se i konání seminářů o duchovním umění pro studenty. Navrhuje v monumentálním slohu chrámy (bohužel žádný nebyl pro nedostatek peněz realizován, slouží i tím, že svá díla instaluje v komplexních liturgických celcích v některých sborových prostorách. Mnohá díla i z jeho pozůstalosti našla později díky jeho ovdovělé paní a dceři pietní uložení v církevních objektech.*“⁷⁰

František Bílek i s celou rodinou dobře znal vzdělaného kněze a prvního patriarchu profesora Karla Farského. Udržovali spolu také písemný kontakt, jak dokazuje korespondence nacházející se v Archivu Ústřední rady Církve československé husitské.

Díky publikaci *František Bílek v Církvi československé husitské*, kterou vydal V. odbor (kulturní) Ústřední rady Církve československé husitské je možné se

⁶⁹ Zápis schůzí církevního výboru Československé církve od 9. 1. 1920 – 15. 6. 1921. Sign. AI-I, č. i 1/Ia. Praha: Archiv Ústřední rady Církve československé husitské, s. 8.

⁷⁰ *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. s. 8.

podrobně seznámit s Bílkovým dílem pro tuto církev.⁷¹ Uváděná kapitola je zpracovaná na základě této jedinečné publikace a dalších zdrojů patřičně uvedených.

Bílek pro Církev československou vytvořil celou řadu děl. Jsou umístěna v objektech náležející CČSH v těchto městech: Brno, České Budějovice, Dobruška, Chýnov, Hrádek nad Nisou, Kladno, Litomyšl, Náchod, Olomouc, Police nad Metují, Praha (Dejvice, Karlín, Malá Strana, Michle, Nové Město, Staré Město, Vinohrady, Žižkov), Rtně v Podkrkonoší, Říčany, Trutnov, Úpice, Votice a Vysoké Mýto.

Chýnov

Sbor v Chýnově, Bílkově skutečném domovu, je nazván Tvrz víry. Bílkovým přáním bylo, aby v chýnovském rodišti stál sbor podle jeho návrhu. Majestátní chrám však nikdy nebyl realizován. Nynější sbor vznikl přestavbou původní stáje a truhlářské dílny. V Chýnově se nachází Bílkův *Betlém* z pěti drobných figurálních plastik. *Žízním* je reliéf, kde „*Bílek zachytil jen část Kristova těla na kříži. Nápisová tabulka a boky křížovaného vymezují výjev do výšky, šířka je dána částí rozpjatých paží. Ježíš je ještě poddán utrpení tohoto světa. Hlava je skloněna k levé straně a ústa právě vyslovila: „Žízním.“ Reakce na Ježíšova slova (Bílek je opakuje písmem po obou stranách hlavy a vlevo podél visícího těla) je v postavě mladé ženy (ztvárněna v levé části výjevu od hlavy k pasu), která s výrazem nekonečného soucítění podává v dlaních obou rukou doušek vody k vyprahlým Kristovým rtům. Z Písma takový příběh nelze doložit, leč reliéf hovoří v duchu Písma. Dílo dostala náboženská obec darem od Bílkovy dcery.*“⁷²

Praha

V Dejvicích sídlí Husův sbor společně s Ústřední radou CČSH a patriarchou. Vstupní budova byla postavena v letech 1925 – 1927 jako bohoslovecká kolej a sídlo úřadu

⁷¹ František Bílek v Církvi československé husitské. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000.

⁷² Tamtéž. s. 32.

patriarchy. Husův sbor byl vybudován v roce 1928 podle návrhu Ing. Stibrala architektem Zímou. Tato stavba má připomenou vrcholná období dějin a jejich stavební slohy. „Projektant Ing. Zíma připravil velice zdařilý komplex budov, ve kterém našla v roce 1927 útočiště jak samotná bohoslovecká kolej s bytem ředitele a velikou knihovnou, kuchyní a jídelnou, tak úřad patriarchy, redakce našeho církevního tisku i Ústřední archiv a muzeum CČSH a od roku 1951 i samotná Husova čs. Bohoslovecká fakulta. Teprve její inkorporace do svazku Univerzity Karlovy a zrušení vnuceného omezení počtu studentů znamenaly takový nárůst posluchačů a nároky na prostor, že musela hledat a najít odpovídající prostory.“⁷³

V depozitářích Ústředního archivu a muzea CČSH jsou mimo jiné i Bílkovy drobnější práce. Těmto pracím bude nyní věnovaná podrobnější pozornost. Jsou to umělecká díla určená rovněž k sakrálnímu využití.

Dva Bílkem navržené *Kalichy* pro CČSH byly určeny k liturgii. První je stříbrný, má podobu přesýpacích hodin, jsou na něm nápisy: *Život lidský trpký kalich času – Otče přenes kalich tento ode mne!*, druhý byl navržen pro chýnovský sbor, text na kalichu zní: *Život člověka – trpký kalich času. Otče – přenes kalich ten ode mne.*

Bílek navrhnul prapory chýnovské náboženské obce *Prapor černý* a *Prapor bílý*. „Prapory se objevily poprvé na veřejnosti při slavnosti rozvinutí praporů dne 27. července 1930 v Chýnově za přítomnosti bratra patriarchy Gustava Adolfa Procházky.“⁷⁴ Na obou praporech jsou nápisy a motiv rukou držících kalich rámované kruhem s plaménky.

Malé i velké hostie se vyráběly v letech 1934 až 1941 dle Bílkova návrhu. Forma na velké hostie (je pro 7 kusů hostií) obsahuje motiv rukou lámající oplatku a nápis *Hle život – Hle dílo mé – Je lámu a dávám*. Forma na malé hostie (je pro 26 kusů hostií) je zdobena motivem kalicha. Součástí obou matric jsou kleště a vysekávací kroužky.

Další díla v Ústředním archivu a muzeu CČSH jsou sochy *Ježíšova prosba*, *Orba křížem*, *Tvář v čase*, *Uvědomělý*, *Krása mládí ve svém boji*, grafické listy

⁷³ Tamtéž. s. 50 – 51.

⁷⁴ Tamtéž. s. 54 – 55.

Pohyb matky, když dává chléb, Živé památce Jana Amose Komenského a řada dalších.

V Karlíně nese sbor jméno druhého patriarchy církve: Sbor Gustava Adolfa Procházky. Interiér stavby je vyzdoben velkým Bílkovým cyklem *Meditace ke Křížové cestě*. Reliéfy jsou umístěny na bočních stěnách, jeden zdobí čelní stranu stolu Páně. „*Celek tvoří 26 reliéfů, umístěných vždy po dvou nad sebou ve 13 dubových rámech. Vlastní reliéfy jsou provedeny v technice patinované pálené hlíny. Rámy jsou obdélníkové, horní strana je nepatrně vyklenutá do mírného oblouku a vytváří tak jakousi lunetu. Příčné břevno uprostřed dělí prostor do dvou částí. Uprostřed je náznak vertikály, vznikající zesílením materiálu. Rám vytváří dojem kříže, umocněný i přesahy horizontální příčky oddělující oba reliéfy. Součástí některých reliéfů jsou texty, ne vždy dobře čitelné.*“⁷⁵ Tyto reliéfy byly již roku 1914 reprodukovány v albu *Křížová cesta* společně s myšlenkami autora.

Malostranská náboženská obec sídlí od roku 1935 v kostele Jana Křtitele. Bílkovo dílo *Jediný vítěz (Já přemohl svět)* je umístěno v presbyteriu, jedná se o dřevěný reliéf zobrazující Kristovu postavu směřující k nebesům. Bílkův zájem o husitské hnutí dokumentují i tyto sádrové reliéfy: *Hrad kozí*, rekonstrukce pravděpodobné středověké podoby Kozího hrádku, *Káži mezi ploty u hradu, jenž slove Kozí*, zobrazení Husových posluchačů, a *Káži v lese pod lipú u hradu*, ztvárnění samotného Jana Husa.

Další pražský sbor sídlí v jedné z mála zachovalých středověkých synagog v Michli, jedná se o sbor Alberta Schweitzera. Albert Schweitzer byl německý protestantský teolog, misionář, filosof, etik, varhanní virtuózní a lékař. V bývalé synagoze je umístěn *Ukřížovaný*, je to zřejmě první reliéf studií, které k tomuto dílu vytvořil. Další tam umístěná díla z kamene jsou *Český krucifix*, jedna z mnoha variant, která Bílek vytesal; *Slepci*, tentokrát je ovšem Bílkovo celoživotní téma zpracováno v trochu jiné podobě – muž se ženou již nesou známky stáří; *Žehnání, Husovo běda, Ruce* a další.

⁷⁵ Tamtéž. s. 66 – 67.

Církev československá koupila v roce 1926 kostel knížete Václava na Zderaze. Dnes patří Náboženské obci Nového Města. Interiér je obohacen pozoruhodnými pracemi Františka Bílka. Do vnitřních prostor vkomponoval s mimořádnou citlivostí ke zbytkům zachovalých fresek chrámového prostoru starého kostela jedinečné vybavení, které bylo instalováno roku 1930. Bílek pro tento kostel vytvořil *Český krucifix, Stůl Páně (Naše země je posvátným oltářem pro vzácné oběti, které jsou na ní v neustálém zápalu), Svícny a Lavice.* „Lavice navrhl Bílek v roce 1929 a rozkreslil je v poměru 1:1. Zdejší náboženská obec zadala vlastní provedení lavic řezbáři Františku Kotyzovi. Jich deset a jsou rozmístěny po obou stranách chrámové lodi. Podklad je světlý, řezby tmavé. V horním oblouku hladkých bočnic je snad stylizovaný motiv kalicha. Po stranách každé lavice jsou v horní části opěradla pro předloktí stylizované řezby zvířat. Motivy zvířat jsou i ve spodní části výplní. Kombinace jednotlivých motivů v horní i dolní části lavic je náhodná. Řazení lavic, byť byly sestaveny podle Bílkova přání, nejeví žádnou vnitřní myšlenkovou vazbu, funkce je zřejmě jen dekorativní. Každá lavice je ozdobena z obou bočních stran.“⁷⁶ Zde je nutno nesouhlasit s autorem. Nabízí se totiž myšlenka, že všechny motivy jsou propojeny tématem přírody. Různá lesní zvěř, ptáci, dokonce i stromy klanící se Bohu Stvořiteli. Člověk obklopen přírodou a přírodu chápající a respektující má i opravdovější vztah k Bohu.

I náboženská obec na Starém Městě má díla od Bílka. Kostel, který byl postaven podle plánů barokního architekta Kiliána Ignáce Dienzenhofera, má pro celou Církev československou význam tím, že zde byla o vánocích roku 1919 poprvé sloužena mše v českém jazyce a v lednu 1920 vyhlášena samostatnost nové církve. I František Bílek navštěvoval tento kostel a účastnil se bohoslužeb. Reliéf *Slyšíme, jak modlí se Tvá vůle* na kříži a sousoší *Obětování sv. Anny (Svatá Anna obětuje Pannu Marii Bohu)* jsou dvě významná díla nacházející se v tomto kostele.

⁷⁶ Tamtéž. s. 95.

V Husově sboru na Vinohradech je možné najít tyto dřevěné reliéfy: *Ne má vůle, ale Tvá staň se, Jan Blahoslav vyvolen a vyslán – 1549 – 1555* a *Blahoslav stal se biskupem Jednoty bratrské*.

Sbor Jana Žižky z Trocnova na Žižkově má i slavné Bílkovo dílo *Strom bleskem pravdy zasažený, který shořev neshořel*. Je to socha kompozičně stejně pojata, jako pomník který Bílek později vytvořil pro Kolín.

České Budějovice

Tento sbor byl postaven roku 1924 ve stylu moderní trojlodní baziliky. Slavnostně byl otevřen téhož roku. Otevření se účastnili patriarcha Karel Farský, František Bílek a starosta města B. Král.

Interiér navrhoval Bílek. *Stůl Páně*, za kterým při bohoslužbě stojí kněz, má na přední straně reliéf Krista. Horní deska stolu je zdobena nápisem *Život člověka je trpký kalich času – Otče, přenes tento kalich ode mne*. Stůl je kamenný z šedobílého hořického pískovce.

Další Bílkem vytvořené vybavení chrámového prostoru je *Kazatelna, Svícen a Krucifix*. Krucifix je slavné dílo Bílkovo, „*Kristovo dílo je na kříži ve zvláštním naznačeném pohybu vzhůru, leč hřeby v rukou ještě brání vzestupu ... Bílek vytvořil krucifix, který ukazuje již k oslavenému a nad smrtí zvítězivšímu Spasiteli.*“⁷⁷ Ve sboru je možné vidět i další práce od Bílka, slavný je *Strom bleskem zasažený, který po věky hořel*. Jedná se o postavu Jana Husa, která vystupuje z puklého, bleskem zasaženého a věčně hořícího kmene stromu a po vertikále míří vzhůru k Bohu. Dalšími pracemi jsou *Matka radostná, Matka bolestná, Petr Chelčický proti řádům a úředníkům, Český krucifix* a plakety *Jan Hus* a *Jan Žižka*.

⁷⁷ Tamtéž. s. 21.

Ostatní sbory

Většina Bílkova díla pro CČSH byla vytvořena nebo se nachází v již zmíněných sborech. Pro úplnost jsou zmíněné i další sbory s uvedením díla, které se tam nachází: Dobruška – sousoší *Já jsem vzkříšení i život*; Hrádek nad Nisou – reliéfy umístěny na čelní straně stolu Páně *Chválíme Tě, Otče, Pane nebe i země*; Kladno – *Model ke střední části oltáře pro Svatovítský chrám na Hradčanech s Krucifixem*; Litomyšl – plastika *Mistr Jan Hus*; Náchod – reliéf ve tvaru obdélníku *Jeroným Pražský (Prošel plameny 30. 5. 1416)*; Olomouc – socha *Můj přítel spí – jdu, abych jej ze sna probudil*; Police nad Metují – plastika *Dobrý pastýř (Součást Bílkova cyklu Otčenáš)*; Rtyně v Podkrkonoší – reliéf *Když Bůh s námi, kdo proti nám?*; Říčany u Prahy – reliéf *Chválím Tebe, Otče – Pane nebe i země*; Trutnov – reliéf *Pohyb matky, když dává chléb* je umístěn v bohoslužebné místnosti – sálku Komenského ve farní budově; Úpice – plastika *Jeremiáš trhá roucho na znamení smutku*; Votice – sádrový model *Český krucifix* a sádrová studie *Prorok Jeremiáš*; Vysoké Mýto – plastika *Já přemohl svět* a sousoší *Slepci*.⁷⁸

⁷⁸ Tamtéž. s. 26 – 28, 36 – 48, 108 – 122.

Myšlenkový svět Františka Bílka

Bílkův myšlenkový svět je velmi osobitý a svérázný. Jeho umění je toho jen dokladem. František Bílek ve svém celoživotní díle vytvořil vlastní teologický a filosofický pohled a vždy kladl důraz a využíval možností šířit své myšlenky dále písemným zpracováním či přednáškami. Jsou to témata nelehko srozumitelná zasluhující si velké pozornosti.

František Bílek bývá často označován jako mystický sochař. Jeho práce obsahují závažná teologická témata zpracovaná vlastním těžkým (náročným) symbolickým jazykem. I za svého života zůstal nepochopený. *„Když dvacetiletý sochař v letech 1891 až 1892 pobýval v Paříži, měl ve snu vidění Ježíše Krista a Panny Marie – vidění, k němuž se později ve své tvorbě neustále vracel. ... Nejvěrnějším přepisem pařížského vidění je dvacátý list Bílkova Otčenáše, evokující fascinaci Kristova pohledu: „Tvoje oči tehdy tak smutné byly – když jsem o Tobě snil.“ Uprostřed listu je autopořet jinocha, „tulícího se ke Kristu,“ nahoře a na pravém okraji Kristovy oči, pětkrát se opakující ve více či méně zřetelné tváři – jak se autor stále znovu snažil o zpřítomnění fascinujícího vjemu. Napůl otevřené Kristovy oči jsou nakresleny bez zornic, což vyvolává zneklidňující pocit – oči se nesetkávají s pohledem diváka, nýbrž hledí skrz něj, aby jej zasáhly svou soustředěnou vážností. ... Při práci na výtvarném ztvárnění Ukřižovaného v letech 1896 – 1899 se sochař nakonec přiklonil k symbolistnímu motivu zavřených očí, za nimiž divák tuší „ušlechtilé vnitřní dění.“ Zavřené oči má Bílkův Kristus i v dějových scénách jeho křížových cest.“⁷⁹ V symbolismu jsou zavřené oči využívaným motivem. Zde napomáhají naznačit ono mystické prožívání, zvláštní formu religiozity, při které se člověk snaží dosáhnout oddaností a usebrání osobního spojení s Bohem. V dopise Zeyerovi Bílek vyznává: „Nevěřím proto v Boha, protože Ho vidím.“⁸⁰ Nemusí věřit, Bílek ví. Zde je třeba ještě upozornit, že u všech autorů, které označujeme jako*

⁷⁹ FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 339.

⁸⁰ MAREK, Josef Richard. *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodou, 1948. s. 90.

mystiky či mystičky, nezřídka dochází k nepochopení, případně k mylnému výkladu. Je to dáno tím, že pohled diváka je vždy z venku na dílo, mystická zkušenost je však autorův vnitřní prožitek – nedosažitelný a ve své plnosti nesdělitelný.

Snad by se dalo říci, že Bílek byl člověkem introvertním a melancholickým. Také však byl velmi vzdělaný a hluboce věřící. Vírou žil. Jistě by bylo přínosné podat ucelenou zprávu o psychologii Františka Bílka, to je však daleko možností této práce. Prozatím je konstatováno, že řada současníků se na Bílka dívala jako na člověka nekonformního až podivínského. *„František Bílek byl v devadesátých letech člověkem skutečně nekonformním – až do té míry, že (tak jako kdysi Blake) přiváděl okolí do pochybností o svém duševním stavu. Spisovatelka Růžena Svobodová roku 1897 napsala Bouškovi: „Bílek je jurodivý, jak říkají Rusové chorým duším a klaní se jim jako „svatým božím.“ “ Bílkův životopisec Emanuel Chalupný se zmiňuje o jeho mladické přecitlivělosti a náchylnosti k smutku, jež byla překonána až po seznámení s Otokarem Březinou roku 1900 a sňatkem s Bertou Nečasovou o dva roky později; pak prý došlo k „dovršení reálnosti v životě a umění,“ jež bylo spojeno s postupným „relativním ústupem mystiky a mýtu, zato přírostem reálnosti a plastičnosti.“ Avšak právě jeho mysticismus byl tím, co autory Katolické moderny na Bílkovi nejvíce přitahovalo.“*⁸¹

Co se týče úkolu umělce vycházel z názoru, který byl rozšířen v jeho i předchozí generaci, že *„umělec má být učitelem svého národa a vést ho k morálnímu povznesení. Okolnosti Bílkova původu, psychologického typu i zvláštní situace, ve které se ocitl již v Paříži, vedly k tomu, že toto poslání pojal co nejoprávdověji, téměř mesiášsky. K úpadku měšťácké společnosti, jak ho viděl kolem sebe, hledal protiváhu v ostrém ideálním protikladu a našel ji pro sebe v náboženství.“*⁸²

Ve svých raných textech *Confiteor umění* a *Za pravdou?* se Bílek snažil podat toto vysvětlení ke své umělecké tvorbě a úkolu umělce. Jsou to velmi náročné texty k porozumění, vlastní chápání jazyka spolu s mnohosmyslností řečeného klade na

⁸¹ FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 343.

⁸² WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. s. 119 – 120.

čtenáře vysoký nárok nutnosti mystického prožívání. „Nejčastěji citovaný pasus z úvahy Confiteor umění je silně negativním vymezením vůči klasické tradici: „Že nenechal zpráchnivět v zemi ty škváry antiky Raffael, Leonardo, Michelangelo a jiní?! – Z bídy země uhnětl je pohan; proč je nenechali v zemi, v níž se vrátilo zas, co z ní bylo vzato?“ *Ušetřeny však nezůstaly ani „slohové katedrály, dómy naše s tou jejich mrtvostí vnitřní,“ tím méně pak soudobé pseudoslohové katedrály, jež se autorovi jeví přímo jako „peleš lotrovská.“ Čtenáře může iritovat autorův mesianismus a bezbřehý moralismus: „Ó – jak se můžeš – Otče – na nás netvory jen dívat?!“ Opakují se výhrady vůči „vnadě a nahotě ženy“ v umění. Téměř naprosté odsouzení světa je sice inspirováno biblickým výrokem, celkové vyznění textu se však zdá být bližší gnózi než křesťanství.“⁸³ V dalších letech se postoj Bílka měnil k větší toleranci, ba dalo by se říci, že později své názory přeformuloval i díky přátelství Julia Zeyera či Otokara Březiny. Také ho ovlivňovala četba esoterické literatury, podrobně studoval knihu Édouarda Schurého *Velcí zasvěcenci. Tajné dějiny náboženství. Rama, Krišna, Hermes, Mojžíš, Orfé, Pythagor, Platon, Ježíš*. Bílek svůj *Confiteor umění* několikrát rozšířil, tři pokračování nazval *epištolami*. Stejně jako Pavel v novozákonních epištolách je apelativní, vybízí k vyššímu smyslu.*

Se studiem knihy *Velcí zasvěcenci* je spojena Bílkova přednáška *O stavbě budoucího chrámu v nás*. Bílek ji poprvé přednesl v dubnu 1907 v Praze jako jednu z *Přednášek přátel katolické moderny*, které pořádal Vilém Bitnar. Později, roku 1908, vyšla i knižně s ilustracemi z cyklu *Cesta*.

Bílkovu potřebu vytvořit si ucelenější názorový systém odhalil Petr Wittlich ve svém díle *Česká secese*. Analyzuje cyklus *Počet* a četba písmeny těla člověka a vyvozuje: „K jeho hlavním graficky vyjádřeným myšlenkám patřila základní idea kosmické sounáležitosti člověka, která je, s jistou odezvou evolucionistických teorií, sledována jako nepřetržitý cyklus růstu, odehrávající se ve všech říších a úrovních života a vyznívající v kulminaci, po níž následuje rozpad a nové klíčení. Tato dynamická lineární koncepce měla svůj základ v gnostické a orfické víře, že přírodní

⁸³ FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 347.

*svět nabízí možnost odpoutání ducha od hmoty, tato možnost je však „přirozeností“ člověka stále zmarňována.“*⁸⁴ Takovýto pohled na dílo Bílkovo jeví se však jako materialisticky posuzované, to znamená, že je ochuzen o onen mystický rozměr, v tomto případě tolik důležitý.

Co se týče knih, tak je nutno podotknout, že Bílek četl především Bibli. Čítal v ní denně, byla mu hlavní inspirací, řadu motivů zpracoval ze Staré i Nové smlouvy. Nečetl tehdy populární katolické modlitební knížky, věnoval se vlastním modlitbám. Dále čerpal ze spisů české reformace, jako na příklad z Husa, Chelčického a Komenského, což mu umožňoval i jeho přítel K. Reichel vydáváním své bibliofilské edice Špalíčků, ke které Bílek pořizoval ilustrace i vazby.⁸⁵

Bílek byl náboženský univerzalista, jeho ideový systém obsahuje prvky křesťanské, esoterické, okultní, gnostické, panteistické, atd. Křesťanství a christocentrismus je však nejdůležitější a s tím je spojena intenzita jeho víry. *„Pro Františka Bílka nešlo o víru bez důkazů, příznačnou pro normálního křesťana. Jeho přesvědčení bylo mu jistotou, prokázanou komunikací s niternou duchovní silou, pevně uklíněnou do podoby Krista.“*⁸⁶

Bílek sice často nebyl pochopen svými současníky, i přesto byl však považován za inspirativní vzor křesťanského umělce a mystika. To, že byl umělcem vskutku křesťanským, souvisí i s jeho pracovitostí, hloubavostí a vírou. Umělci mívají často bohémské sklony, ne však Bílek. *„Inspirativní působení Bílkova díla na autory Katolické moderny se neomezovalo pouze na výtvarníky – jako příklad uveďme metamorfózy motivu Krista – oráče. V Paříži roku 1892 Bílek vytvořil sochu Orba je naší viny trest a ke stejnému tématu se v devadesátých letech neustále vracel (sousedí Orba křížem, ilustrace k Bouškově básni ze sbírky Pietas, návrh na sousoší sv. Cyrila a Metoděje). Na obálce 3. čísla čtvrtého ročníku Nového života zobrazil K. Z. Wellner sochu Orba je naší viny trest a pod ní byla uvedena Píseň oráčova K. Dostála-Lutinova: „Orám, orám, orám / od západu k zorám. / Orám, orám, orám /*

⁸⁴ WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. s. 123.

⁸⁵ FRINTA, Antonín. O náš poměr k umění Františka Bílka. *Křesťanská revue*. 1971, ročník XXXVIII, s. 46.

⁸⁶ KUKLA, O. A. Bílkův Kristus a kříž. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1998, ročník 4, č. 9, s. 1.

v srdci dolů horám. (...)“ *Lutinov expresivně rozvinul Bílkovu interpretaci vlastního díla, když v básni nechal promluvit Krista – oráče v krátkých, lapidárních verších, evokujících děj a zvukomalbu (využití vibrantů). Lutinova báseň se stala předlohou pro kantátu Oráč J. B. Foerster, která je snad nejznámějším dílem svého autora. Proto si pěvecký sbor Foerster v Brně vybral motiv oráče pro svou reliéfní plaketu, již roku 1921 ztvárnil sochař V. E. Šaff. Motiv oráče prošel tedy metamorfózou od sochy k básni, od básně ke kantátě atd.*“⁸⁷

Jak již bylo řečeno, Bílkovo myšlení a umělecká tvorba jsou zaměřením christocentrické. Zosobněním snahy dobrat se ke kořenům pravého lidství je sám Ježíš Kristus. On je symbolem trpícího lidstva. Michal Flegl upozorňuje na důležitý aspekt týkající se původu Bílkova biblického mysticismu. Bílek je v zaměření na Krista v souladu s odkazem našich reformačních myslitelů, na něž vědomě navazuje. Toto je vidět především v studijním zaměření a vlastní výtvarné tvorbě Bílka. „*Zdá se tedy, že František Bílek pokračuje ve směru proudu onoho biblického mysticismu české reformace, počínajícím u Milíče z Kroměříže a projevujícím se i u Matěje z Janova a později ovšem i u J. A. Komenského. Tento směr, na rozdíl od převládající orientace biblického racionalismu, k němuž patřil sám M. J. Hus, J. Rokycana i většina theologů Jednoty bratrské, unikl pozornosti „bílkovských“ badatelů, kteří pak hledají kořeny jeho mysticismu v baroku.*“⁸⁸ Bílek mohl snadno navázat na českou reformaci také díky prostředí, odkud pocházel. „*Táborsko, krajina plná rybníků a lesnatých pahorků, s určitým podtextem strohosti a přísnosti, vyjádřeným ostrou siluetou táborské ostrožny, je místem nejen Bílkova mládí a zrání, ale i místem jeho neustálých obrodných návratů a vlastní tvorby.*“⁸⁹ Jihočeské prostředí je místem původu mnoha vizionářů, kazatelů i bojovníků, je to i místo úzce spojeno s husitským hnutím (Tábor, Kozí hrádek, Chelčice, Janov, atd.).

⁸⁷ FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 364.

⁸⁸ FLEGL, Michal. Nad tvorbou Františka Bílka. *Křesťanská revue*. 1967, ročník XXXIV, s. 147.

⁸⁹ FLEGL, Michal. Nad tvorbou Františka Bílka. *Křesťanská revue*. 1967, ročník XXXIV, s. 148.

Obrazová část

Na následujících stranách je vyobrazen zlomek Bílkova díla. Vyobrazení jsou číslována 01 až 32. Ke každému číslu je popisek díla a také je vždy uveden pramen, odkud vyobrazení pochází.

Jsou zde výtvarné doprovody Františka Bílka ke třem knihám z edice *Špalíček*, kterou vydával mezi roky 1927 až 1932 knihkupec a později kazatel Jednoty bratrské Karel Reichel. V edici *Špalíček* vyšlo celkem devět knih, všechny byly ilustrovány Bílkem. Většinou se jednalo o menší texty Mistra Jana Husa, Petra Chelčického, Tomáše ze Štítného, Jana Blahoslava, J. A. Komenského, rovněž byl vydán Husitský zpěvník. „*Knihy vycházely jak v jednoduché brožované podobě s reprodukovanými kresbami na obálce, tak i s reliéfními koženými vazbami, které podle Bílkova návrhu zpracoval knihař A. Tvrdý. Kresbami, litografiemi na obálcích a vazbách v podobě rozvinutých příběhů nebo symbolů husitství a reformace formuluje smysl národních dějin v příbězích a portrétech náboženských reformátorů s gesty kazatelů, jejichž tváře se často transformují téměř do podoby Kristovy nebo podoby Bílka samotného. Tato dvojjedinost nebo trojjedinost podoby, sebeprojece do vznikající symbolické figury ostatně prochází jako specifický identifikační kód Bílkova mesianismu celým jeho dílem.*“⁹⁰

01. – 05. Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi

ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha: Karel Reichel, 1929. 141 s. Edice *Špalíček*, svazek 6. Značka Kmen Karla Reichla ze signetu knihy viz dole uprostřed stránky s vyobrazeními ze *Špalíčku*. Knihovna ETF UK – IK2513. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

01. Hlavní titul knihy.

⁹⁰ ROUS, Jan. „Práce? ... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 249.

- 02. Tiráž knihy.
- 03. Kresba ve frontispisu.
- 04. Kresba v textu *Tomáše ze Štítného – Knížky o hospodářovi, o hospodyně, o čeledi.*
- 05. Kresba v textu *Pokorú a poslušenstvím Matky Boží.*

06. – 13. Husitský zpěvník

Husitský zpěvník. Nábožné písně o Mistru Janovi Husovi a Mistru Jeronymovi. Praha: Karel Reichel, 1930. 267 s. Edice Špalíček, svazek 8. Značka Kmen Karla Reichla ze signetu knihy viz dole uprostřed stránky s vyobrazeními ze Špalíčku. „Náměty kreseb (mimo prvou) jsou vzaty z Bílkova pomníku Mistra Jana Husa v Táboře.“⁹¹ Knihovna ETF UK – IK2107. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

- 06. Hlavní titul knihy.
- 07. Tiráž knihy.
- 08. Kresba na obálce *Husitský zpěvník - Nábožné písně o M. Janovi Husovi a M. Jeronymovi.*
- 09. Kresba v textu *Káži v lesě pod lipú u hradu.*
- 10. Kresba v textu *Já sluha Boží v okovách!*
- 11. Kresba v textu *V plamenech.*
- 12. Kresba v textu *Počátek Božích bojovníků.*
- 13. Kresba ve frontispisu *Mistr Jeroným Pražský – Plameny ubíral se ku pravdě.*

14. – 18. Dva traktáty Petra Chelčického

CHELČICKÝ, Petr. *Dva traktáty. Výklad na 2. epištolu sv. Jana a Základu zákonu lidských.* Praha: Karel Reichel, 1932. 194 s. Edice Špalíček, svazek 9. Značka Kmen

⁹¹ *Husitský zpěvník. Nábožné písně o Mistru Janovi Husovi a Mistru Jeronymovi.* Praha: Karel Reichel, 1930. Edice Špalíček, svazek 8. s. 267.

Karla Reichla ze signetu knihy viz dole uprostřed stránky s vyobrazeními ze Špalíčku.
Knihovna ETF UK – IK2108. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

14. Hlavní titul knihy.
15. Tiráž knihy.
16. Kresba ve frontispisu.
17. Kresba v textu.
18. Kresba v textu.

19. – 24. Sakrální umění Františka Bílka

Podrobněji viz kapitola Působení v Církvi československé.

František Bílek v Církvi československé husitské. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. Původní fotografie: Luděk Vojtěchovský, Miroslav Hrbek, Jaroslav Vyšín, Helena Zrzavá. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

19. *Kalich I [Pražský]*. Celková výška 22,2 cm. Průměr podstavy („nožky“) nejširší část 10,5 cm. Průměr podstavy („nožky“) neužší část 2,7 cm. Kalich – průměr nejširší části 8,2 cm, výška „přesýpacích hodin“ 5 cm. Majetek ÚRCČSH Praha.
20. *Kalich II [Chýnovský]*. Celková výška 24,5 cm. Průměr kalichu 8,8 cm, průměr podstavy („nožky“) 12 cm. Výška „přesýpacích hodin“ 5 cm. Majetek náboženské obce Chýnov.
21. *Forma na velké hostie (pro 7 ks hostií)*. Dle návrhu Františka Bílka zhotovil neznámý rytec. Průměr plotny 22,5 cm. Průměr hostie 6,7 cm. Na okraji nápis *Hle život – Hle dílo mé – Je lámu a dávám*. Uprostřed motiv rukou rozlamujících chléb, v pozadí hvězdná obloha. Délka kleští včetně rukojeti 90 cm.
22. *Forma na malé hostie*. Dle návrhu Františka Bílka zhotovil neznámý rytec. Forma pro 27 ks hostií. Průměr plotny 18,2 cm. Průměr hostie 2,7 cm. Délka kleští včetně rukojeti 79 cm.
23. Viz 21.

24. Viz 22.

25. – 32. Ukázky další tvorby

25. *Studie k Národnímu pomníku*. 1908, křída, 45 x 90 cm, Chýnov. WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982.

Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

26. Drobná grafika *Já Ježíš – Ustanovený soudce živých i mrtvých*. Jedná se o součást přáníčka, které tisklo CČSH. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

27. Drobná grafika *Na památku dne věčného rozloučení*. Jedná se o přání tisknuté CČSH k svátku Vzpomínky na všechny věrné zemřelé. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

28. *Orba křížem*. 1900, dřevo – lípa, výška 27 cm, umístěno na desce 65 x 121 cm. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

29. *Světec v přírodě*. Asi 1902 – 1903, dřevoryt, 29 x 14,2 cm, soukromá sbírka. WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

30. *Pohyb matky, když dává chléb*. 1926, dřevoryt, 34,8 x 25 cm, nesignováno. Majetek náboženské obce CČSH v Chýnově. *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. Původní fotografie: Luděk Vojtěchovský, Miroslav Hrbek, Jaroslav Vyšín, Helena Zrzavá. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

31. Reprodukce rodinného pomníku podle obrázku v *Novém životě* z roku 1906 i s jeho tvůrcem. *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. Původní fotografie: Luděk Vojtěchovský, Miroslav Hrbek, Jaroslav Vyšín, Helena Zrzavá. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

32. Současná úprava rodinného hrobu. *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000. Původní fotografie: Luděk Vojtěchovský, Miroslav Hrbek, Jaroslav Vyšín, Helena Zrzavá. Foto a grafická úprava: Jakub Vacík.

1 (zde budou vytisklé obrázky)

2 (zde budou vytisklé obrázky)

3 (zde budou vytisklé obrázky)

4 (zde budou vytisklé obrázky)

5 (zde budou vytisklé obrázky)

6 (zde budou vytisklé obrázky)

Závěr

Při psaní své Diplomové práce jsem především zjistil, že dílo Františka Bílka je fascinující. Čím více jsem pronikal do díla Bílkova, tím více jsem jím byl a doposud jsem fascinován. Mnohé jsem se již dozvěděl, mnohem více je toho stále přede mnou skryto. Bylo zajímavé pracovat se současnými odbornými publikacemi zpracovávajícími dané období a související tematické okruhy. Rovněž bylo zajímavé nahlížet do tehdejších tiskovin a ještě zajímavější byla četba korespondence jednotlivých umělců. Přitom byla vždy možnost zkoumat Bílkovo výtvarné dílo z četných reprodukcí, které většinou publikace doprovázejí. Stálá expozice v Bílkově vile mi byla nejednou velkou inspirací při promýšlení práce.

Domnívám se, že některá témata spojená s Bílkem samotným by si zasloužila hlubší bádání a doposud nejsou zpracovaná. Ať se již jedná o hlubší promyšlení Bílkových názorů a postojů k náboženství či české historii nebo propracování hlubinného pohledu na psychologii Bílkovy osobnosti. Někteří jeho současníci se obávali, že byl duševně chorý. Na druhé straně jeho přátelé o něm a jeho opravdové víře nikdy nepochybovali. Nezapomínejme, že v době, kdy Bílek žil, to jest konec 19. století, byla společnost prodchnuta atmosférou, kde byla značná pozornost věnována spiritismu, okultismu i mystice. Těmito zájmy může člověk budít pochybnosti, zda je duševně zdravý, když má důsledkem bohatého vnitřního života zjitřenou sensitivitu a hledá nové duchovní rozměry ve vlastním nevědomí.

„Umělec musí být předem člověkem. Tj., musí pravdu, „proč své orby, proč svého bytí a podstatu svou“ – znát. Poznal-li a má být dokonalým, musí být také bratrem.

Bratrem být znamená: být učitelem těšitele, kazatelem atd. a to zastává směry různými, i písmem „umění.“ Písmem jest umění, písmem jedině člověka hodným, kde v pár tazích za hodinu napíšeme víc, než spisovatel celou knihou, a netrápíme tím zdraví těla svého a čtenářova; ale dřív než něco píšem, musíme to „něco“ předem vědět, jinak dílo to bez smyslu a my ničemy. ...

Umění bez vědění („vědy“) není nic; ono jen „podruhem“ vědy. Ale co jest a kde jest věda? Kdeže jas našeho vědění, „Pravda?“ ... (Převzato z časopisu Nový život II, 1897, s. 3 – 5)⁹² Duchovní hledání je vždy neklidné.

⁹² BÍLEK, František. Confiteor umění. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 11 – 12.

Summary

František Bílek

Život, dílo a působení v CČSH

František Bílek

His Life, Work and the Activities in CČSH

David Pešek

František Bílek (January 6, 1872 Chýnov - October 13, 1941, Chýnov) was a famous Czech Art Nouveau Symbolist sculptor, graphic artist and architect. His works often reflect Biblical themes or have religious connotations the most important of which is the motif of Christ. Besides, he focused on Czech history and lore.

The first chapter deals with life and work of František Bílek. For some time, he lived in Paris, where he created his first works entitled *Golgotha – Mount of Skulls* and *Ploughing is Punishment for our Guilt*. He described mystical experiences that he had during his whole life. This is associated with his deep religious faith. Christ became the central figure of his life and of his iconography. He worked four years on his piece *Crucified* and discussed it many times with his close friend, the writer Julius Zeyer. The second intimate and spiritual friend of Bílek's was a well-known Czech symbolist poet Otokar Březina. Other important works are *The significance of the Word, Madonna, Mother!, Places of Harmony and Reconciliation, How Time Gives Us Wrinkles, Women Invoking or Reading Begins with the Letters of the Figure*. Many of Bílek's works of art can be easily distinguished by his characteristic Art Nouveau style.

After this historical excursion into the end of the 19th century and part of the first half of the 20th century, the chapter that deals with views on Bílek by contemporary artists and publicists such as Antonín Dolenský, Zdenka Braunerová, Julius Zeyer, Karel Dostál-Lutinov, Otokar Březina, Sigismund Bouška, Jakub Deml and Stanislav Kostka Neumann is incorporated within the thesis.

The work continues by the section about Bílek's cooperation with *Nový život*, which was a Catholic modernism movement journal. The fact that *Nový život* was founded was very important at that time for Catholic modernism, because the magazine represented a platform for the writers who sympathised with its programme. He made friends with Sigismund Bouška, Karel Dostál-Lutinov and other Catholic modernists. He worked for *Nový život* for all of the eleven years (1896 – 1907) that the magazine existed.

In 1920, Bílek entered the Czechoslovak Hussite Church. He and his family collaborated closely with this Church. He made decorative pieces for various churches and chapels and his wife and daughter made some social work for the Czechoslovak Hussite Church.

The chapter *The Ideal World of František Bílek* focuses on his theology, philosophy and artwork, strongly influenced by mysticism. Bílek is frequently compared to William Blake because of the visionary character of his work. Mystical visions, patterns of Nature and other were the themes of his work.

At the end of the thesis there are several illustrations of different Bílek's pieces added. There can be found some book designs, his sacral art, sculptures, drawings et cetera.

Literatura

Prameny

BATŮŠEK, Stanislav. František Bílek a revue Nový život. *Akord, revue pro literaturu, umění a život*. 1992 – 1993, ročník 18, č. 2, s. 31 – 44. Časopis založený Jaroslavem Durychem.

BATŮŠEK, Stanislav. *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. Třebíč: Arca JiMfa, 1996.

ISBN 80-85766-82-5

BATŮŠEK, Stanislav. Machovské zastavení Františka Bílka. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1998, ročník 4, č. 9, s. 5 – 7.

BREGANTOVÁ Polana. Knihy s výtvarným doprovodem Františka Bílka. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 401 – 405.

DOLENKŠÝ, Antonín. *Moderní česká grafika*. Nákladem J. Pelcla v Praze II, 1911.

FILIP, Aleš. Vidění a symboly Františka Bílka. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 338 – 364.

FILIP, Aleš – MUSIL, Roman. Diskuse o Františku Bílkovi uvnitř Katolické moderny. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 66 – 75.

FLEGL, Michal. Nad tvorbou Františka Bílka. *Křesťanská revue*. 1967, ročník XXXIV, s. 147 – 148.

FRINTA, Antonín. O náš poměr k umění Františka Bílka. *Křesťanská revue*. 1971, ročník XXXVIII, s. 43 – 47.

HALÍŘOVÁ, Marie – LARVOVÁ, Hana. *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. ISBN 80-7010-079-6.

HRBEK, Josef – TICHÝ, Vítězslav – VODEHNAL, Josef. *Český kulturní Slavín. Duchovní, literární, hudební a výtvarnický*. Praha: Šolc a Šimáček, 1948.

CHALUPNÝ, Emanuel. *František Bílek, Tvůrce a člověk*. České Budějovice: Růže, 1970.

CHALUPNÝ, Emanuel. Tvorba a ohlas doma. František Bílek. In *Stavitel chrámu. Památník básníka a myslitele Otokara Březiny*. Památníkové edice Činu svazek 5. Praha: Čin, tiskové a nakladatelské družstvo, 1941. s. 175 – 176.

CHALUPNÝ, Emanuel – CHARVÁT, Vincenc – PAVLÍČEK, D. M. – ŠÍMA, Jaroslav. *Stavitel chrámu. Památník básníka a myslitele Otokara Březiny*. Památníkové edice Činu svazek 5. Praha: Čin, tiskové a nakladatelské družstvo, 1941.

JANÁKOVÁ, Iva. Nový život – ilustrovaný měsíčník. In *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000. s. 291 – 305.

KUKLA, O. A. Bílkův Kristus a kříž. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1998, ročník 4, č. 9, s. 1 – 5.

MAREK, Josef Richard. O básníkovi, sochaři a malíře. In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodou, 1948, s. 7 – 19.

MRÁZOVÁ, Marcela. Život a dílo Františka Bílka. Chronologický přehled. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 315 – 349.

MUSIL, Roman – FILIP, Aleš. *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896 – 1907)*. Praha: Argo, 2000.

ISBN 80-7203-262-3

NEUMANN, Stanislav Kostka. *O umění*. Praha: Československý spisovatel, 1958.

NEVEČEŘAL, Aleš. Zdenka Braunerová a František Bílek. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1997, ročník 3, č. 7, s. 2 – 4.

POMAJZLOVÁ, Alena – MIKULEJSKÁ, Dana – BOUBLÍKOVÁ Juliana. *Expresionismus a české umění, 1905 – 1927. Národní galerie v Praze, Sbírká české malby 20. století, Jízdárna Pražského hradu, 15. prosince 1994 – 19. března 1995*. Praha: Národní galerie v Praze, 1994.

ISBN 80-7035-81-4

ROUS, Jan. „Práce? ... Každá je knihou, zkušenostmi obsáhlou a – svatou.“ F. Bílek, Pracovna. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 237 – 253.

SOLDÁN, Ladislav. Nad dílem Františka Bílka v časopise Nový život. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1999, ročník 5, č. 10, s. 1 – 4.

SOLDÁN, Ladislav. Nad dílem Františka Bílka v časopise Nový život. František Bílek – Jakub Deml – Karel Dostál-Lutinov. *Zprávy Společnosti Františka Bílka*. 1999, ročník 5, č. 11, s. 1 – 6.

WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury, n.p., 1982.

WITTLICH, Petr. *České sochařství ve XX. století. 1890 – 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p, 1978.

WITTLICH, Petr. *Art Nouveau drawings. Alfons Mucha, Aubrey Beardsley, Odilon Redon, Edvard Munch, Jan Preisler, František Bílek, Alfred Kubin, František Kupka, Auguste Rodin, Gustav Klimt, Egon Schiele*. Prague: Artia, 1974.

František Bílek v Církvi československé husitské. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000.

Zprávy Společnosti Františka Bílka. Praha: Společnost Františka Bílka, 1994 – doposud. Vychází dvakrát ročně.

Sekundární literatura

BAJEROVÁ, Marie. *O Josefu Váchalovi*. Praha: Pražská imaginace, 1990. 1. svazek edice *Lege artis*.

ISBN 80-7110-017-X

BATŮŠEK, Stanislav (zpracoval podle rukopisné edice Oldřicha Svozila). *Přátelství básníků. Vzájemná korespondence Karla Dostála-Lutinova s Juliem Zeyerem a Otokarem Březinou*. Brno: Host, 1997.

BÍLEK, František. *Confiteor umění*. In *František Bílek (1872 – 1941), Galerie hlavního města Prahy, 10. listopadu 2000 – 4. února 2001*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000. s. 11 – 12.

BÍLEK, František. *Jak mi dřeva povídala*. Brno: nakladatelství Zvláštní vydání..., 1992.

ISBN 80-85436-12-4

BÍLEK, František. *Poznámky sochařovy*. In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 206 – 208.

BOR, D. Ž. *Dítě andělů (Otokar Březina – život jako dílo)*. Praha: Trigon, 2000.

ISBN 80-86159-25-6

BOUŠKA, Sigismund. *Františku Bílkovi (Korespondence 1895 – 1916)*. Praha: ČESKÁ EXPEDICE ve spolupráci s Památkem národního písemnictví a Uměleckopřímýslovým muzeem v Praze, 1992.

ISBN 80-85281-27-9

BRAUNEROVÁ, Zdenka. Úvod k Bílkovým „Modlitbám.“ In *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 195 – 205.

BŘEZINA, Otokar. *Eseje*. Olomouc: Votobia, 1995.

ISBN 80-7198-049-8

DEML, Jakub. František Bílek v Mnichově 1904. *Nový život*. 1905, ročník X, příloha k č. 2.

DEML, Jakub. *Jan Konůpek a jiné eseje*. Olomouc: Votobia, 1997.

ISBN 80-7198-282-2

DEML, Jakub. *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Reprint původního vydání z roku 1931. Vydání druhé (ve Votobii první, původně Plejada). Votobia: Olomouc, 1994.

ISBN 80-85619-07-5

DEML, Jakub – VOŘECH, Čeněk. *Františka Bílka „Obětovaný.“ Listy na okraj hořovické sochy*. Praha: Valdek, krajinský spolek studentů hořovických, 1922.

CHELČICKÝ, Petr. *Dva traktáty. Výklad na 2. epištolu sv. Jana a Základu zákonu lidských*. Praha: Karel Reichel, 1932. Edice Špalíček, svazek 9.

MÁDL, Karel B. *Výbor z kritických projevů a drobných spisů*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

MAREK, Josef Richard. *Básník a sochař, Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948.

MENŠÍK, Jan. *Literární rukověť k čítance pro sedmou třídu českých středních škol*. Praha: Bursík & Kohout, Knihkupci University Karlovy a české akademie věd a umění, 1929.

MRÁZOVÁ, Marcela. *František Bílek, výbor z díla. Galerie hlavního města Prahy, ateliér Bílkovy vily*. Praha, 1986.

NEČAS, V. *Dopisy Otokara Březiny Františku Bílkovi*. Praha, 1932.

NEUMANN, Stanislav Kostka. Otčenáš a Ruce Františka Bílka. *Moderní revue*. 1901, ročník XIII, č. I, s. 53 – 58.

OLIČ, Jiří. *Neznámý Váchal. Život umělce*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2000.

POMAJZLOVÁ, Alena. Rozdvojení a cesty mezi dvěma světy: expresionismus Josefa Váchala. In *Expresionismus a české umění, 1905 – 1927. Národní galerie v Praze, Sbírka české malby 20. století, Jízdárna Pražského hradu, 15. prosince 1994 – 19. března 1995*. Praha: Národní galerie v Praze, 1994. s. 133 – 135.

SALAJKA, Milan. *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000. Komentovaný přehledný manuál*. Praha: Blahoslav, 2003.

ISBN 80-7000-612-9

SVOBODOVÁ, Libuše. *Cesta Františka Bílka*. Brno: Zvláštní vydání..., 1998. Kniha vychází u příležitosti výstavy *František Bílek - Grafika / Kresby* pořádané galerií Hollar v Praze v únoru 1999.

ISBN 80-85436-65-5

ŠTÍTŇNÝ ZE ŠTÍTŇNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi*. Praha: Karel Reichel, 1929. Edice Špalíček, svazek 6.

VANĚK, František Bernard. František Bílek. Sochař mystik. *Nový život*. 1896, ročník I, II. půlrok, s. 57 – 61.

VOLKMANOVÁ, Adéla. *Historický pohled na sociální práci CČSH v letech 1920 – 1950*. Praha, 1998. 124 s. Magisterská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy na katedře církevních dějin a práva.

„*Jsem disgustován ...*“ *Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc – Rosice: Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s nakladatelstvím Gloria, 2002.

ISBN 80-86200-68-X

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995.

ISBN 80-85810-07-7

Bible svatá aneb Všecka svatá písmena Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání kralického z roku 1613. Praha: Česká biblická společnost, 1991.

Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor. Sborník příspěvků ze stejnojmenného symposia, konaného ve dnech 2. – 3. října 1998 v Táboře. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 1999. Ediční řada Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích, 5. svazek.

Husitský zpěvník. Nábožné písně o Mistru Janovi Husovi a Mistru Jeronymovi.
Praha: Karel Reichel, 1930. Edice Špalíček, svazek 8.

Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi. Tasov: Jakub Deml, 1933.

Výstava prací Františka Bílka. Pořádá svaz Československého studentstva v Praze. Ve prospěch studentského pomníku. V Praze od 3. května 1908., v kostelíku Svatého Martina ve zdi. Pod protektorátem jeho magnificence pana dvorního rady prof. Dr. Jar. Golla, rektora České univerzity, 1908.

Výstava výtvarného odboru Umělecké Besedy: Práce členstva a soubory F. Bílka, K. Roháčka, J. Jarše a V. Rabase. Obecní dům, prosinec 1920 - leden 1921. II. Vydání, Vytiskla Grafie v Praze. Praha: Umělecká beseda, 1920.

Zápis schůzí církevního výboru Československé církve od 9. 1. 1920 – 15. 6. 1921.
Sign. AI-I, č. i 1/Ia. Praha: Archiv Ústřední rady Církve československé husitské.

Elektronické dokumenty nebo jejich části

WINDLING, Terry. *Alchemy and Puppetry: A Prague Sojourn* [online]. [citováno 2. dubna 2007]: <<http://www.endicott-studio.com/rdrm/forprag.html>>.

Bílková vila [online]. [citováno 15. února 2007]: Oficiální stránky Galerie hlavního města Prahy, Česká republika, <http://www.ghmp.cz/c_vila.php>.

Digitální archiv atelieru Šechtl a Voseček - František Bílek (1872-1941) [online]. [citováno 20. března 2007]: <<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/bilek.html>> .